

UNIVERSITETET
I OSLO

Samfunnssikkerhet og digitale identiteter

Rapport om misbruk av eID

Empirisk studie av kjennetegn ved svindelsaker behandlet hos rettshjelpstiltakene Jussbuss, JURK og Gatejuristen, for å avdekke digitale sårbarheter ved bruk av eID.

Ellen Bennin Brataas
Mira Sofie Stokke
Amelia Svensson

SODI-rapport 1/2022

Innholdsfortegnelse

FORORD	I
SAMMENDRAG	II
HOVEDFUNN	VIII
1. INTRODUKSJON	1
1.1 Definisjon av identitetskrenkelse og svindel	2
1.2 Definisjon av elektronisk identifikasjon (eID).....	4
2. TIDLIGERE STUDIER OM IDENTITETSTYVERI	5
2.1 Omfang og konsekvenser.....	5
<i>Identitetskrenkelser som økende problem</i>	5
<i>Direkte økonomisk tap</i>	6
<i>Øvrige tap</i>	7
2.2 Svindelofferets bakgrunn	8
<i>Alder</i>	8
<i>Kjønn</i>	9
<i>Inntekt</i>	9
2.3 Svindler.....	9
2.4 Svindelmetoder	10
<i>Fremgangsmåte for misbruk av identiteter</i>	10
<i>Svindelhandling</i>	10
2.5 Prosess og utfall	12
2.6 Behov for empirisk forskning om misbruk av elektroniske identiteter i Norge	13
3 METODE	15
3.1 Utvalg.....	15
3.2 Forskningsdesign	15
3.3 Personvern og etikk.....	16
3.4 Operasjonalisering av eID-svindel.....	17
3.5 Evaluering av datakvalitet.....	18
3.6 Analysemetode.....	19
4 SVINDELOFFER OG SVINDLER	21
4.1 Innledning	21
4.2 Alder og kjønn	22

4.3	Relasjon til svindler	25
5	SVINDELEN	27
5.1	Innledning.....	27
5.2	Tilgang til eID	28
5.3	Svindelhandlingen.....	31
5.4	Betydningen av svindeltype for svindelens økonomiske konsekvenser	33
5.5	Betydningen av relasjon til svindler for svindelens økonomiske konsekvenser	34
	<i>Omfang</i>	36
	<i>Inntekt</i>	38
6	PROSESS OG UTFALL.....	41
6.1	Innledning	41
6.2	Strafferettslig forfølgning	42
	<i>Anmeldelsesrate og utfall av anmeldelse</i>	42
6.3	Sivilrettslig forfølgning.....	46
6.4	Krav som har gått til tvangsinn drivelse	48
6.5	Krav avgjort med rettsavgjørelse	50
7	KONKLUSJON OG VEIEN VIDERE	53
7.1	Svindeloperet og svindler	54
	<i>Alder</i>	54
	<i>Relasjon til svindler</i>	55
	<i>Tillit i nære relasjoner og brukersikkerhet</i>	56
	<i>Svindel i nære relasjoner og bevisvurderingen i spørsmål om avtalebinding</i>	56
	<i>Svindel i nære relasjoner og vurderingen av svindelofferets aktsomhet</i>	57
7.2	Betydning av språkkunnskap og digital kompetanse for brukersikkerhet	58
7.3	Fremgangsmåte for å utføre svindel som følge av identitetskrenkelse	59
7.4	Svindelens omfang og konsekvenser for svindelofferet	60
7.5	Strafferettslig forfølgning	62
7.6	Sivilrettslig forfølgning.....	64
7.7	Avslutning.....	65
	LITTERATURLISTE	66

Forord

Denne rapporten formidler resultatene fra en kvantitativ analyse av saker om elektronisk identitetskrenkelse i Norge. Analysene er basert på datainnsamling fra saker i de tre frivillige rettshjelpiltakene Jussbuss, Juridisk veiledning for kvinner (JURK) og Gatejuristen i perioden 2015–2021. Rapporten er skrevet med støtte fra Centre on Experiential Legal Learning (CELL) og forskningsprosjektet Samfunnsikkerhet og digitale identiteter (SODI) ved Universitetet i Oslo.

CELL er et faglig ressurscenter og Senter for framragende utdanning (SFU) ved Det juridiske fakultet som arbeider for å fremme og utvikle erfaringsbaserte og studentaktive undervisnings- og vurderingsformer i studieprogrammene på fakultetet.

SODI er et tverrfaglig forskningsprosjekt som skal undersøke hvordan juss og teknologi kan virke sammen for å avdekke og redusere sårbarheter ved bruk og misbruk av

eID-systemer. Prosjektet er ledet av professor Marte Eidsand Kjørven ved Institutt for privatrett, Universitetet i Oslo. Arbeidspakke 2 i prosjektet arbeider med empirisk forskning og datainnsamling, og er ledet av professor Malcolm Langford, professor Tone Linn Wærstad og CELL studentprosjektleder Ida Henriette Toftner.

Rapporten er skrevet av Ellen Bennin Brataas, Amelia Svensson og Mira Sofie Stokke, som er studentmedarbeidere ved Studenten som forsker-prosjektet, CELL.

Vi vil gjerne rette en særlig takk til Jussbuss, JURK, Gatejuristen, Ida Henriette Toftner og Erle Katrine Sivertsen for samarbeid om og hjelp med datainnsamlingen, og Marte Kjørven, Malcolm Langford, Tone Linn Wærstad, Vebjørn Wold, Fredrik Sivertsson, Jenny Graver og Kristian Gjøsteen som har gitt verdifulle innspill underveis i prosessen.

Ellen Bennin Brataas

Amelia Svensson

Mira Sofie Stokke

September 2022

Sammendrag

Digitalisering og identitetskrenkelse.

Norge er at av de mest gjennomdigitaliserte samfunnene i verden. Bruken av systemer for elektronisk identifisering og signering (eID) har blitt en grunnleggende del av befolkningens hverdag.¹ Økt bruk av eID effektiviserer muligheter til å tilby og motta offentlige og private tjenester digitalt. Selv om innføringen av eID-systemer bidrar til økt effektivitet, ser vi samtidig at det innebærer en ny risiko for misbruk.

Misbruk av eID kan utgjøre en trussel mot samfunnssikkerheten. En årlig spørreundersøkelse gjennomført av NorsSIS og Skatteetaten viser at anslagsvis 150 000 nordmenn de siste årene har opplevd økonomisk tap som følge av en identitetskrenkelse.² Likevel er det fortsatt begrenset empirisk forskning i norsk kontekst som vurderer risiko og virkning av innføringen av de elektroniske identifikasjonsløsningene.

Nye data og indikatorer. For å forhindre svindel er det viktig å avdekke sårbarheter ved bruk av elektroniske identiteter i Norge. Denne rapportens formål er å presentere interessante og viktige funn om kjennetegn

ved saker som involverer elektroniske identitetskrenkelser i Norge. Rapporten vil gjennom empiriske analyser legge grunnlaget for en fordypet forståelse av hva det innebærer å bli utsatt for en identitetskrenkelse, som også kan brukes til å identifisere nye problemstillinger og initiere ny forskning på området.

Rapporten formidler resultater fra empiriske undersøkelser av nesten 300 svindelsaker behandlet av rettshjelptiltakene Jussbuss, JURK og Gatejuristen i årene 2015–2021, der klienten er utsatt for misbruk av sin elektroniske identitet. Vi har undersøkt svindelofferets bakgrunn, trekk ved selve svindelen, svindelens økonomiske betydning, samt rettslig og utenomrettslig prosess i de enkelte sakene.

Tidligere forskning. Kapittel 2 gjennomgår tidligere forskning på området, som funnene i vår analyse må sees i sammenheng med. Norske og internasjonale studier viser at identitetskrenkelse og eID-svindel er et voksende samfunnsproblem,³ som kan

¹ Kommunal- og distriktsdepartementet (2022) kap. 2.1.

² NorSIS og Skatteetaten (2022) s. 2.

³ DNB v/FC3 (2022); Skatteetaten (2021); Økokrim (2022).

få betydelig økonomiske og psykiske konsekvenser for enkeltpersoner.⁴

Basert på tidligere studier kan det utledes noen demografiske risikofaktorer for å bli utsatt for identitetskrenkelse, som eksempelvis kjønn,⁵ alder,⁶ inntekt⁷ og relasjon til svindler. Studier finner at der svindler er kjent, er svindler oftest en nærstående person.⁸ Samtidig uttrykker studiene ikke noen konsensus i hvilke øvrige demografiske egenskaper som innebærer særlig risiko.

Utfra brede spørreundersøkelser er det blitt kartlagt metoder for å gjennomføre svindlene. Europakommisjonen fant både i rapporten fra 2020 og 2022, at den vanligste fremgangsmåten i Europa for å få tak i personopplysninger er gjennom internettkanaler, som for eksempel «phishing».⁹ I Norge viser NorSIS og Skatteetatens spørreundersøkelse til at flest svindler skjer i forbindelse med kjøp av varer på nett,¹⁰ mens det amerikanske rettshjelptiltaket ITRC viser at 40 % blir svindlet gjennom opptak av lån og

kreditt og 43 % gjennom uautorisert transaksjon fra konto.¹¹

I tillegg indikerer flere studier at så få som en tredjedel av ofrene anmelder saken til politiet,¹² og at anmeldelsesraten er enda lavere dersom offeret er utsatt for svindel gjennom internettkanaler.¹³ Mulige årsaker kan være mangelen på bevis,¹⁴ eller at vedkommende ikke vet hvor den skal henvende seg. ITRC i USA belyser betydningen av rettshjelp gjennom å vise til at offer som oppsøker rettshjelp, i langt høyere grad velger å anmelde forholdet.¹⁵

Funnene i denne rapporten belyser tematikken fra svindelofferets perspektiv, og bidrar i rekken av tidligere forskning til økt forståelse av eID-svindel. Rapporten er unik i så måte at det i Norge ikke er gjennomført tilsvarende rettsempiriske undersøkelser av konkrete tilfeller av identitetskrenkelser. Tidligere studier i Norge har utgått fra generelle spørreundersøkelser i befolkningen.

⁴ Europakommisjonen (2020), s. 15, 18-19; Button et.al. (2009); Cross et.al. (2006) s. 4-7; Europakommisjonen (2022) s. 47.

⁵ Allison et.al. (2005); Anderson (2006); Harrel (2019); NorSIS og Skatteetaten (2022); Reyns (2013).

⁶ Anderson (2004); Anderson (2013); FTC (2021); NorSIS og Skatteetaten (2022).

⁷ Anderson (2006); Harrel (2019); Reyns (2013); Williams (2016).

⁸ Synovate (2003) s. 28-29.

⁹ Europakommisjonen (2020) s. 30; Europakommisjonen (2022) s. 5.

¹⁰ NorSIS og Skatteetaten (2022).

¹¹ ITRC (2022).

¹² Rebovich (2000) s. 15; Schoepfer (2009), s. 209–215; Smith (2008) s. 379–396; Titus (1995) s. 54–72.

¹³ Smith (2008) s. 386.

¹⁴ Smith (2008) s. 387.

¹⁵ ITRC (2022).

I tillegg er rapporten først i Norge til å studere kjennetegn ved den strafferettslige og sivilrettslige forfølgningen av svindelsaken.

Metoden. Kapittel 3 redegjør for den valgte metodikken, samt hvilke metodiske valg som er gjort i forbindelse med innsamling, behandlingen og analysen av datamaterialet. Datainnsamlingen foregikk i 2021 og bygger på et strategisk utvalg av gamle saker som omhandler identitetskrenkelse hos Jussbuss, JURK og Gatejuristen. Datamaterialet består av totalt 292 observasjoner, hvor 136 observasjoner er fra Jussbuss, 113 fra JURK og 43 fra Gatejuristen. Datautvalget er anonymisert.

Det er noen begrensninger ved den dataen som blir presentert i analysen. Datagrunnlaget består i hovedsak av saker som er avsluttet ved rettshjelptiltaket. Informasjonen lagret på klient har ikke hatt som sitt primære mål å bli benyttet som grunnlag for empirisk statistikk om identitetskrenkelser. Den tilgjengelige informasjon fra de enkelte sakene har variert i innhold og detaljnivå.

Videre bemerkes det at rettshjelptiltakene tilbyr gratis rettshjelp til spesifikke målgrupper. Dette kan ha påvirket datagrunnlaget. JURK gir kun rettshjelp til personer som identifiserer seg som kvinner, mens Gatejuristen hjelper personer som har eller har hatt rusproblemer.

Dataen gir kun uttrykk for utfordringene til den gruppen som oppsøker rettshjelp hos et av rettshjelptiltakene.

Det særegne med datagrunnlaget er videre at det utelukkende består av saker hvor svindelofferet har oppsøkt rettshjelp. Datagrunnlaget gir dermed en unik mulighet til å undersøke spesifikt hvilke typer saker som medfører at et svindeloffer velger å oppsøke rettshjelp.

Demografiske karakteristikk. I kapittel 4 undersøker vi demografiske karakteristikk ved de klientene hos Jussbuss, JURK og Gatejuristen som oppgir å ha opplevd elektronisk identitetskrenkelse. Vi fokuserer på klientenes alder, kjønn og relasjon til svindler.

I vårt datautvalg er det de yngre som er noe mer utsatt for identitetskrenkelser, enn de eldre. Analysen indikerer at menn i utvalget er mer utsatt for identitetskrenkelse i aldrene 19-30 år og 31-40 år. Kvinner er mer utsatt i aldersgruppene 19-30 år og 41-50 år.

Identitetskrenkelser skjer i størst grad av en nærstående (66 %), men utsattheten varierer mellom kjønnene. Innad i gruppen kvinner som er utsatte for identitetskrenkelse, er 80 % svindlet av en nærstående. Menn på sin side er mer utsatte for svindel av ukjente.

Innad i gruppen menn som er utsatt for identitetskrenkelse er 46 % svindlet av en ukjent person, 36 % av en nærstående person og 18 % av en annen bekjent.

Kjennetegn ved svindelen. I kapittel 5 undersøker vi tendenser for selve svindelen. Dette inkluderer hvordan svindel som følge av identitetskrenkelse gjennomføres. Vi fokuserer på hvordan svindler får tak i nødvendig sikkerhetsinformasjon, hvilke digitale verktøy som er benyttet for å utføre svindelen, samt hva slags type misbruk eID-en er benyttet til.

Denne analysen viser at 40 % av ofrene har oppgitt sikkerhetsinformasjonen til svindler selv. Samtidig sier tallene ikke noe om hvorvidt sikkerhetsinformasjonen ble oppgitt *frivillig*. En tilnærmet like stor andel av svindelofre vet ikke hvordan sikkerhetsinformasjonen er kommet på avveie (38 %). BankID med kodebrikke er den klart mest utsatte eID-en (68 %). Når det gjelder på hvilken måte svindler utfører svindlene, viser analysen en klar overrepresentasjon i opptak av lån eller kreditt (61 %), etterfulgt av kjøp av varer eller tjenester (17 %), og deretter overføringer ut av konto (17 %).

For å undersøke svindelens økonomiske betydning, har vi både sett på svindelens økonomiske totalbelastning og antall krav rettet

mot vedkommende. Det er flest observasjoner hvor den totale hovedstolen er på henholdsvis 10 000–49 000 kr (10 %) og 500.000–799.999 kr (8 %). I over halvparten av sakene (51 %) har svindelofferet rettet mer enn 5 krav mot seg.

Vi undersøker videre om svindeltypen og svindelofferets relasjon til svindler har betydning for svindelens størrelse. Analysen viser at det er opptak av lån og kreditt som påfører svindelofferet den største økonomiske belastningen. Det er ingen observasjoner hvor en ukjent svindler har klart å svindle for over 100 000 kr. Det er hovedsakelig de nærstående svindlerne som står for de belastende låne- og kredittopptakene. Funnet bør ses i sammenheng med at det i størst grad er kvinner som blir svindlet av nærstående. Vår analyse kan indikere at kvinner i størst grad er sårbare for å bli utsatt for de mest økonomisk belastende svindlene.

Strafferettslig og sivilrettslig forfølgning. I kapittel 6 undersøker vi de strafferettslige og sivilrettslige prosessene som kravet har vært gjennom, og betydningen av straffeprosessen for den sivilrettslige tvisten mellom svindeloffer og kreditor. I undersøkelsen av de strafferettslige prosessene har vi sett på betydningen av politietterforskningen for den endelige tapsfordelingen av

svindelsummen mellom svindeloffer, kreditor og svindler. Analysen viser at majoriteten av svindelofre som får hjelp fra et av de tre rettshjelpiltakene anmeldte forholdet. De aller færreste sakene blir etterforsket og oppklart. Dersom saken blir henlagt, viser analysen at offeret ofte måtte dekke svindelbeløpet alene.

Av sakene som blir etterforsket og oppklart, resulterer majoriteten av sakene i fellende dom mot svindler. I samtlige saker hvor svindler ble domfelt i straffesaken, rettet kreditor allikevel svindelkravet mot svindelofferet. At kreditorene ikke retter krav mot svindler, uavhengig av om saken har blitt avgjort med fellende dom eller ikke, indikerer at straffeprosessen ikke nødvendigvis har en stor betydning for den endelige tapsfordelingen.

I undersøkelsen av de sivilrettslige prosessene som kravet har vært gjennom, har vi fokusert på sakene som er rettslig avgjort og sakene hvor kravene blir tvangsinndrevet. Analysen gir uttrykk for kravets status da saken ble avsluttet hos rettshjelpiltaket. I 19 % av sakene som avsluttes hos et av rettshjelpiltakene blir svindelsummen fortsatt tvangsinndrevet av kreditor. I 20 % av sakene ettergir kreditor kravet, 30 % av kravene er rettslig avgjort når saken avsluttes, 23 % av sakene har blitt bestridt, 6 % av

sakene er forlikt, 2 % av sakene har fått uttalelse fra Finansklagenemnda og 25 % har blitt registrert under «annet».

Av kravene som tvangsinndrives, har kreditor i over halvparten av sakene begjært tvangssalg av svindelofferets eiendeler. I over en tredjedel av sakene har kreditor begjært utleggstrekk. I resten av sakene opplever svindelofferet pågang av kreditorene sine både i form av begjæring av tvangssalg og utleggstrekk.

Det er overrepresentasjon av observasjoner hvor kravet blir tvangsinndrevet uten at kravet er rettslig avgjort. I disse sakene har kreditor tvangsgrunnlag på annet grunnlag enn dom mot svindler. Analysen viser at for kravene som blir rettslig avgjort, blir flest krav avgjort ved fraværdom i forliksrådet (43 %). Det er også en betydelig andel som blir avgjort med alminnelig dom i forliksrådet. Funnene gir uttrykk for at svindelofferet oftest må bære den økonomiske byrden svindelen innebærer, dersom kravet er avgjort med fraværdom. De sakene hvor svindelofferet har vært deltagende i rettsprosessen og har fått anledning til å tale sin sak, er det større sannsynlighet for at kreditoren eller svindleren blir pålagt å dekke tapet.

Konklusjon. Rapporten avsluttes i kapittel 7. I kapitlet diskuteres analysens mest fremtredende funn, og vi fremhever problemstillinger som bør utforskes nærmere.

For eksempel peker datagrunnlaget på at majoriteten i vårt utvalg blir svindlet av en nærstående person – særlig blant kvinner. I tillegg er det rundt 40 % av ofrene i vårt datagrunnlag som selv oppgir sikkerhetsinformasjon til svindler. Funnet avdekker en mellommenneskelig svakhet ved bruken av eID-løsninger, som utvikler av brukersikkerheten av eID burde ta høyde for. Videre er det behov for forskning på offerets motivasjon til å oppgi sikkerhetsinformasjon til svindler, med et særlig fokus på svindel i nære relasjoner.

Funnet at BankID-brikken er det mest utsatte systemet for misbruk, oppfordrer til å rette økt fokus på brukersikkerheten til brikken. Rapporten peker ytterligere på et behov for forskning på de faktiske indirekte konsekvensene av å bli utsatt for en identitetskrenkelse, utover svindelens direkte økonomiske konsekvenser.

Det er behov for mer empirisk kunnskap om identitetskrenkelser for å bidra til utviklingen av rettsregler og rettshjelp, som gir bedre muligheter å ivareta enkelte og samfunnets behov og dermed bidra til økt samfunnssikkerhet.

Hovedfunn

Svindeloper og svindler

I vårt utvalg er de yngre aldersgruppene mest utsatte for identitetskrenkelse. Den yngre aldersgruppen (19-30 år) er dobbelt så utsatt som den eldre aldersgruppen (61-67 år).

Majoriteten i vårt utvalg blir utsatt for identitetskrenkelse av nærstående. Kvinner blir i størst grad utsatt for identitetskrenkelse av nærstående. Innad i gruppen kvinner som er utsatte for identitetskrenkelse, er 80 % av svindlet av en nærstående.

Menn blir i størst grad utsatt for identitetskrenkelse av ukjente. Innad i gruppen menn som er utsatt for identitetskrenkelse er 46 % svindlet av en ukjent person, 36 % av en nærstående person og 18 % av en annen bekjent.

Trekk ved svindelen

Om lag 40 % av svindelofrene har selv oppgitt passordet til svindler.

BankID-brikken er klart mest utsatt for å bli benyttet til å gjennomføre svindelen (68 %).

Det er overrepresentasjon av svindel ved opptak av lån og kreditt (61 %), sammenlignet med kjøp av varer og tjenester (17 %) og overføring av penger ut av konto (17 %).

Svindelens økonomiske konsekvenser for offeret

Det er en stor variasjon i størrelsen på svindelsummene i vårt utvalg og summene er gjennom-gående langt høyere enn funn i tidligere forskning.

I nesten halvparten av observasjonene har svindelofferet en årlig inntekt på under 350 000 kroner. Funnene gir uttrykk for at svindlene innebærer store økonomiske konsekvenser for ofrene.

Opptak av lån og kreditt av nærstående påfører svindelofferet den største økonomiske belastningen.

Strafferettslig forfølgning

56 % av sakene som ble politianmeldt ble henlagt og kun 9 % av anmeldelsene blir etterforsket og oppklart. 30 % av sakene var fremdeles under etterforskning når saken ble avsluttet hos retts-hjelptiltakene.

Av de sakene som ble etterforsket og oppklart, ble 77 % avgjort med fellende dom mot svindler.

Ingen av sakene som ble avgjort med fellende dom mot svindler, førte til at kreditor rettet kravet mot svindler direkte som en følge av dommen.

Svindelofferet er mest utsatt for å stå med det økonomiske tapet alene der politianmeldelsen er henlagt. I tilfellene hvor politianmeldelsen endte med at saken ble etterforsket og oppklart, er det ingen observasjoner hvor svindelofferet står med tapet alene.

Sivilrettslig forfølgning

Det er en overrepresentasjon av observasjoner hvor kravet blir tvangsinndrevet uten at det er rettskraftig avgjort.

Flest krav som blir rettskraftig avgjort, blir avgjort ved fraværdom i forliksrådet (43 %). I sakene som blir avgjort med fraværdom blir svindelofrene pålagt å dekke hele tapet i 79 % av tilfellene.

Av de saker som har blitt rettslig avgjort hvor svindelofferet har vært involvert i rettsprosessen, har 32 % av kravene blitt rettslig avgjort ved dom i forliksrådet, og 13 % ved dom i tingretten. Av det totale antall observasjoner hvor svindelofferet har vært involvert i rettsprosessen, blir kreditor eller svindler pålagt å dekke hele eller deler av tapet i 84 % av tilfellene.

Funnene tyder på at i de sakene hvor svindelofferet har vært involvert i rettsprosessen og har fått anledning til å tale sin sak, er det større sannsynlighet for at kreditoren eller svindleren må dekke hele eller deler av tapet.

1. Introduksjon

Det norske samfunnet blir i stadig større grad digitalisert og bruken av systemer for elektronisk identifisering og signering (eID) har blitt en grunnleggende del av befolkningens hverdag.¹⁶ Bruk av eID gjør det mulig å tilby og motta offentlige og private tjenester digitalt. I Norge har finanssektoren vært pågangsdriver for denne digitaliseringen ved utvikling og innføring av det mest brukte systemet for eID i Norge; BankID. BankID brukes til autentisering og signering av både offentlige og private aktører. Selv om innføringen av eID-systemer bidrar til økt effektivitet, innebærer det samtidig en ny type risiko for misbruk.

I denne rapporten undersøkes identitetskrenkelser fra privatpersonens perspektiv. Det overordnede formålet med undersøkelsen er å utarbeide beskrivende statistikk om saker i de frivillige rettshjelpiltakene Jussbuss, JURK og Gatejuristen i perioden 2015–2021, hvor klienten oppgir å være utsatt for en identitetskrenkelse.

Undersøkelsen bidrar til empirisk kunnskap om hvem som utsettes for elektroniske identitetskrenkelser og eID-svindel i Norge, og

peker på mønstre og trender i sakene registrert hos rettshjelpiltakene. Rapporten vil gjennomgå demografiske aspekter hos svindelofferet og dens relasjon til svindler, svindelens omfang og utbredelse, svindelmetode og prosess og utfall. Rapporten er den første i Norge som gir en oversikt over kjennetegn ved den sivilrettslige og strafferettslige forfølgningen av svindelkravene.

Rapporten gir et grunnlag for nye behovsanalyser, og peker på særlige utfordringer i den rettslige håndteringen av identitetskrenkelser og behov fremtidig forskning på feltet. Det bidrar også til arbeid i det nye rettshjelpstiltak ID-juristen – som er et samarbeid mellom Jussbuss, JURK, Gatejuristen, Forbrukerrådet og UiO v/CELL.

Forståelsen av svindel som følge av identitetskrenkelser er i stor grad basert på en kombinasjon av brede spørreundersøkelser, enkeltsaker løftet frem i media, publisering av advarsler om svindelbølger, annonseringer fra interesseorganisasjoner som advarer mot handlinger som kan øke utsatthet for svindel og artikler med portrett av svindeloffer og dennes opplevelse. Den tilgjengelige informasjonen om misbruk av

¹⁶ Kommunal- og distriktsdepartementet (2022) kap. 2.1.

eID er egnet til å skape et bilde av ofrene for identitetskrenkelse, som offentligheten bruker til å trekke konklusjoner om hvem som er utsatt for svindel, hva som er konsekvensene og hva som er risikoen for å bli utsatt selv.

I norsk kontekst gjennomfører NorSIS og Skatteetatens en årlig id-tyveriundersøkelser.¹⁷ Denne er basert på en bred kartlegging av utbredelsen og omfanget av svindler som følge av identitetskrenkelse i samfunnet. Det er fortsatt begrenset med forskning som ser mer dypgående på hvem som utfører og utsettes for elektroniske identitetskrenkelser, hvordan det skjer og hva som er konsekvensene.

For å forhindre og minske omfanget av identitetskrenkelser er det viktig med kunnskap basert på empirisk forskning. Økt forståelse om hvem svindelofrene er, hva som leder til svindel og hvordan sakene blir håndtert er nødvendig for å yte bedre retts hjelp, og for å utvikle bedre rettslige rammeverk.

1.1 Definisjon av identitetskrenkelse og svindel

Rapporten undersøker svindel som følge av en identitetskrenkelse. Det det følgende vil vi gjennomgå slik denne rapporten definerer begrepene «svindel» og «identitetskrenkelse».

Denne rapporten forstår «svindel» som en handling hvor en annens elektroniske identitet blir utnyttet for å begå bedrageri med økonomisk vinningsformål. Denne definisjonen samsvarer med politiets forståelse av nettsvindel.¹⁸ Eksempler på svindelhandlinger er å overføre penger ut fra bankkonti, signere låne- og kredittopptak, få tilgang til offentlige tjenester og sensitive personopplysninger, og eller på annen måte få kontroll over vedkommende sitt økonomiske liv.¹⁹

«Identitetskrenkelse» forstås i denne rapporten som misbruk av identitet. Misbruk av en annens identitet kalles i dagligtale gjerne for «identitetstyveri». Det er ingen enhetlig konsensus på forskningsfeltet om hvordan identitetstyveri skal defineres.²⁰ I internasjonal forskning forstås gjerne identitetstyveri (fritt oversatt fra “Identity Theft”) som tap, tyveri eller uautorisert tilegning av informasjon, som kan brukes i forbindelse

¹⁷ NorSIS «ID-tyveriundersøkelsen 2022: ID-tyveri rammer fortsatt mange – behov for flere tiltak og økt kunnskap».

¹⁸ Politiet «ID-tyveri og svindel».

¹⁹ Allison et.al. (2005) s. 19-29; Reyns (2013) s. 216–238.

²⁰ Newmann og McNally (2005) s. 1–3.

med svindel eller tyveri,²¹ og forutsetter ofte at svindler er i *besittelse* av offerets identitet.²² Med besittelse menes at svindler gjennom «tyveriet» har mulighet til å misbruke svindelofferets identitet gjentatte ganger, basert på svindlers tilgjengelige informasjon.²³ Problemet med denne definisjonen er at den utelukker enkeltstående misbruk av noens identitet, altså tilfeller der svindler ikke har varig besittelse av offerets identitet, som eksempelvis ved «phishing».²⁴ Det varierer i hvilken grad svindel ved phishing inntas i rapporter som undersøker misbruk av identitet.²⁵

I norsk kontekst finnes ikke et straffebud mot identitetstyveri. Derimot er det et straffebud mot identitetskrenkelser. I straffeloven § 202 defineres identitetskrenkelse som «den som uberettiget setter seg i besittelse av en annens identitetsbevis, eller opptrer med en annens identitet eller med en identitet som er lett å forveksle med en annens identitet, med forsett om å oppnå en uberettiget vinning for seg eller en annen, eller på-

føre en annen tap eller ulempe».²⁶ Det følger av ordlyden at alle former som misbruk av en annens identitet som innebærer et gode for svindler eller ulempe for svindeloffer faller innenfor definisjonen identitetskrenkelse.

I forarbeidene til bestemmelsen er det gitt eksempler på tilfeller som typisk innebærer en identitetskrenkelse. Det uttales at «[e]ksempler på tilfeller av identitetskrenkelse kan være bruk av en annens navn- og fødselsnummer for å utnytte betalingsbelagte tjenester, bestille varer, ta ut penger eller for å oppnå kontakt med andre».²⁷ Det innebærer alle former for uberettiget bruk av en bestemt persons identitet, fra det øyeblikket informasjonen brukes til å verifisere innehaver av identiteten.²⁸

Etter denne forståelsen knyttes definisjonen til den uberettigede bruken av informasjonen, og forutsetter ikke «tyveri» eller varig besittelse av informasjonen. I Lovutvalget

²¹ Brusdal og Berg (2010) s. 21–22; Newmann og McNally (2005) s. 1–3.

²² Copes et.al. (2010) s. 10.

²³ Copes et.al. (2010) s. 10; Europakommisjonen (2022) s. 11.

²⁴ «Phishing» innebærer en type identitetstyveri som utføres gjennom at personer blir lurt til å klikke på lenker og oppgi personsensitive opplysninger. Disse kan anvendes som grunnlag for

forskjellige former for misbruk, herunder produksjon av falske betalingskort, eller til å tømme kundens konto ved kontantuttak eller ved urettmessige belastninger. Se mer om dette i NOU 2007:2 s. 34.

²⁵ Europakommisjonen (2022) s. 11-12.

²⁶ Straffeloven 2005 § 202.

²⁷ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 402.

²⁸ NOU (2007: 2) s. 33.

til bestemmelsen omtales eksempelvis phishing som en type misbruk av identitet.²⁹ Det er denne forståelsen av misbruk av identitet som ligger til grunn for definisjonen av «identitetskrenkelse» i straffeloven § 202.³⁰

Rapporten vil benytte straffelovens forståelse av identitetskrenkelse som beskrivende for hvordan vi definerer misbruk av identitet. Det innebærer at rapporten omhandler handlinger som vil kunne være straffbare misbruk av annens identitet etter norsk lov. Vi har ikke tatt stilling til om det enkelte misbruket i hver enkelt sak faller inn under straffebudet.

1.2 Definisjon av elektronisk identifikasjon (eID)

«eID» er forkortelse for elektronisk identifikasjon. Temaet for rapporten er elektronisk identitetskrenkelse, herunder misbruk av elektronisk identitet. Identitetskrenkelser uten element av misbruk av eID faller utenfor rapporten.

Det er mange måter å identifisere seg elektronisk. Typiske eksempler er pinkoder og

passord. For å logge inn på betalingstjenester på internett benyttes gjerne passord. For å betale med betalingskort eller ta ut penger i minibank benyttes pinkode.

eID benyttes for identitetskontroll i elektroniske tjenester.³¹ BankID, som er eID på høyeste sikkerhetsnivå, er i tillegg til å være en elektronisk identifisering- og autentiseringsløsning, også en signeringsløsning.³² Lov om elektroniske tillitstjenester gjennomfører eIDAS-forordningen nr. 910/2014,³³ som oppstiller rettslig ramme for elektroniske identifikasjonsmidler i EU.³⁴ For brukere av BankID er det ingen praktisk forskjell mellom å bruke eID-en som identifikasjon og som signaturløsning.

Det finnes flere eID-ordninger som kan brukes som elektroniske identifikasjonsmiddel. I Norge er det per 2022 seks ulike ordninger, herunder BankID, BankID på mobil, Buypass ID på smartkort, Buypass ID i mobil, Commfides eID og MinID.³⁵ Når rapporten i det følgende omtaler identitetskrenkelse og svindel ved misbruk av identitet, menes tilfeller hvor det er skjedd uberettiget bruk av en eID-ordning.

²⁹ NOU (2007: 2) s. 34.

³⁰ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 402.

³¹ Forordning 910/2014, art. 3 (1) og (2).

³² Forordning 910/2014, art. 3 (10).

³³ Lov om elektroniske tillitstjenester 2018 § 1.

³⁴ Forordning 910/2014, art. 1.

³⁵ Nasjonal kommunikasjonsmyndighet (2022).

2. Tidligere studier om identitetstyveri

2.1 Omfang og konsekvenser

Identitetskrenkelser som økende problem

Svindel og identitetskrenkelser er en type kriminalitet som eksisterer også i den fysiske verden. Etter innføringen av systemer for elektronisk identifisering og signering er det imidlertid mulig å begå slik kriminalitet på nye måter. Svindel som følge av identitetskrenkelse er et økende problem over hele verden.³⁶

Europabarometerundersøkelsen til Europakommisjonen fra 2022 rapporterte at 8 % av alle internettbrukere i 27 av EUs medlemsland de siste tre årene hadde opplevd misbruk av kortinformasjon i forbindelse med bankkort- eller internettsvindel.³⁷ Videre hadde 6 % av respondentene i løpet av de tre siste årene opplevd identitetskrenkelse som en følge av at noen hadde utgitt seg for å være vedkommende for å oppnå økonomisk vinning.³⁸

Økokrim uttaler i trusselrapporten fra 2022 at identitetskrenkelser er den vinningskriminaliteten i Norge som rammer folk flest.³⁹ DnB sin svindelavdeling rapporterer om en økning i kriminelle nettverk som angriper norske bankkunder.⁴⁰

Covid-19-pandemien har videre bidratt til økt digitalisering som også påvirker den norske kriminaliteten.⁴¹ Skatteetaten har funnet det sannsynlig at kriminelle i kjølevannet av pandemien vil utvikle digital kunnskap og utøve mer kriminalitet i det digitale rom eller benytte digitale løsninger, som for eksempel BankID, i gjennomføring og samhandling av kriminaliteten.⁴²

Det at kriminelle nettverk utnytter sårbarheten i eID-systemet er en tendens som gjenfinnes over hele Europa. Europol rapporterer i sin trusselvurdering fra 2021 at over 80 % av de kriminelle nettverkene i Europa som er involvert i narkotikahandel, tyveri og smugling av eiendeler, også begår kriminalitet i form av svindel, blant annet ved misbruk av elektroniske identiteter, og menneskehandel.⁴³

³⁶ Europakommisjonen (2020) s. 11; Europeiske sentralbanken (2021) s. 8; FTC (2021) s. 4, 6 og 9.

³⁷ Europakommisjonen (2022) s. 38.

³⁸ Europakommisjonen (2022) s. 38.

³⁹ Økokrim (2022) s. 5.

⁴⁰ DNB v/FC3 (2022).

⁴¹ Skatteetaten (2021), s. 4; Tilsvarende tendenser ser man i hele Europa, se Europakommisjonen (2022) s. 10.

⁴² Skatteetaten (2021) s. 4, 13.

⁴³ Europol (2021) s. 19.

Direkte økonomisk tap

Det å bli utsatt for en identitetskrenkelse kan få økonomiske konsekvenser. Det er blitt gjennomført flere studier som undersøker hvorvidt en identitetskrenkelse medfører økonomisk tap for svindelofferet.

The Federal Trade Commission (FTC) utarbeider jevnlig rapporter om omfanget av svindel som følge av identitetskrenkelser i USA, basert på forbrukerklager til The Sentinel Data Book. I rapporten fra 2021 ble det funnet at 24–34% av amerikanske forbrukerne som hadde sendt inn en klage om en identitetskrenkelse, hadde lidt et økonomisk tap.⁴⁴

NorSIS gjennomfører i samarbeid med Skatteetaten en årlig identitetstyveriundersøkelse i Norge. På bakgrunn av undersøkelsen antas det at så mange som 150 000 nordmenn de siste årene har lidt et økonomisk tap som følge av en identitetskrenkelse.⁴⁵

Det er videre flere studier som har undersøkt størrelsen på det økonomiske tapet som svindelofferet lider som følge av identitetskrenkelsen. Flere av studiene som undersøker svindelens økonomiske omfang, har i sitt datagrunnlag hatt flertall av respondenter som er blitt utsatt for identitetskrenkelse som følge av phishing-henvendelser.⁴⁶

Et eksempel er rapporten som er utarbeidet av Europakommisjonen fra 2020.⁴⁷ Rapporten er utarbeidet ved å gjennomføre en spørreundersøkelse blant europeiske forbrukere i 28 av EU's medlemsland, i tillegg til Island og Norge. Rapporten undersøker kun utbredelsen av svindel på internett,⁴⁸ herunder identitetstyveri som følge av phishing (33 %), investeringssvindel (39 %) og svindel ved kjøp av varer på nett (23 %).⁴⁹ Mediantapet som følge av svindel på internett ble funnet å være på 500 EUR.⁵⁰

Blant forbrukerklagene undersøkt i rapporten om identitetskrenkelser i USA gjort av FTC i 2020, var mediantapet på 311 Amerikanske dollar.⁵¹ I datagrunnlaget til rappor-

⁴⁴ FTC (2021) s. 4.

⁴⁵ NorSIS og Skatteetaten (2022) s. 3.

⁴⁶ Europakommisjonen (2020) s. 12; Europakommisjonen (2022); FTC (2021) s. 11-12.

⁴⁷ Europakommisjonen (2020).

⁴⁸ Europakommisjonen (2020) s. 10.

⁴⁹ Europakommisjonen (2020) s. 11.

⁵⁰ Europakommisjonen (2020) s. 15.

⁵¹ FTC (2021) s. 23

ten var det store flertallet av forbrukerklagene knyttet til phishing-henvendelser på telefon, tekstmelding og mail.⁵²

Både i undersøkelsen gjort for Europakommisjonen 2020 og av FTC er mediantapet relativt lavt. På tross av at enkeltsummene er relativt lave, er totalsummen betydelig dersom man summerer enkeltsummene til samfunnet i sin helhet. Basert på Europakommisjonens rapport fra 2022, som innhentet data fra påtalemyndigheter og retts håndhevende myndighet i 27 av EUs medlemsland, estimeres det totale tap som følge av phishing-svindel i Europa de siste to årene til å være over 27 milliarder EUR.⁵³ Det er et oppskalert anslag siden forrige undersøkelse fra Europakommisjonen i 2020. I 2020 ble det totale tapet som følge av phishing-svindel i Europa anslått å være 24 milliarder EUR.⁵⁴

Det er mindre tilgjengelig data om de direkte økonomiske konsekvensene av andre former for svindel enn phishing. Europakommisjonens rapport fra 2022 har gjort et estimat over de totale direkte økonomiske følgene av all form for svindel som følge av identitetskrenkelse. Det direkte tapet antas å

være mellom 882 millioner og 2.0 milliarder EUR.⁵⁵

Øvrige tap

Ofrene for identitetskrenkelser lider indirekte tap i etterkant av svindelen. Det indirekte tapet kan eksempelvis være kostnader til å dekke saksomkostninger og kostander i forbindelse med rettsforfølgningen av svindelkravene.⁵⁶ Europakommisjonens rapport fra 2022 peker på at dersom man tar med de indirekte økonomiske følgene av identitetskrenkelsen ville estimatet på det totale tapet vært betydelig høyere.⁵⁷

Det direkte og indirekte tapet som følge av identitetskrenkelsen kan påvirke svindelofferets øvrige økonomiske situasjon. Data fra 2020 innhentet fra saksbehandlingen av det amerikanske frivillige rettshjelpiltaket Identity Theft Resource Center (ITRC) viser at over 80 % av ofrene i etterkant av svindelen ikke lenger hadde råd til å betale leie, eller hadde problemer med å finne egnet bolig.⁵⁸ Over 80 % opplevde at søknad om lån ble avvist. Nesten 70 % av ofrene klarte ikke lenger å betale løpende utgifter, som egne låneavdrag og øvrige regninger.

⁵² FTC (2021) s. 12.

⁵³ Europakommisjonen (2022) s. 5.

⁵⁴ Europakommisjonen (2020) s. 15.

⁵⁵ Europakommisjonen (2022) s. 6.

⁵⁶ Europakommisjonen (2022) s. 6.

⁵⁷ Europakommisjonen (2022) s. 6.

⁵⁸ ITRC (2022).

Ofre for identitetskrenkelse lider ikke bare økonomisk tap. Europakommisjonens rapport fra 2022 peker på at offer kan oppleve rettslige konsekvenser, som arrestasjoner, kriminelt rulleblad eller søksmål på feilaktige grunner.⁵⁹ Rapporten peker videre på at misbruket av identitet kan ha faktiske konsekvenser, som tap av eiendeler og forhindret tilgang på sosiale tjenester.⁶⁰ De faktiske og rettslige konsekvensene vedvarer så lenge offeret opplever pågang fra kreditorer av svindelkravene.⁶¹

Flere studier finner også sammenheng mellom det å bli utsatt for en identitetskrenkelse og forverret psykisk helse.⁶² I undersøkelsen til ITRC fra 2020 rapporterte ofrene at de hadde slitt med økt engstelse og uro (84 %), sinne (76 %), opplevelse av å bli krenket (76 %), og selvmordstanker (10 %).⁶³ Andelen respondenter som rapporterte selvmordstanker var den høyeste rapporterte andelen til rettshjelpiltaket siden 2003.⁶⁴

I tillegg til at det å bli utsatt for identitetskrenkelse er en påkjenning for offeret, har svindel negative konsekvenser for samfun-

net i sin helhet. Innføringen av eID-ordningene er i utgangspunktet ment å bidra til å øke transnasjonal virksomhet.⁶⁵ Rapportene utført på vegne av Europakommisjonen fra 2020 og 2022 finner imidlertid sammenheng mellom det å bli utsatt for svindel og minsket tillit til handelssamfunnet.⁶⁶ Undersøkelsen avdekket at opp imot 1 av 4 som ble utsatt for svindelforsøk endrer handlemønster i etterkant av svindelforsøket.⁶⁷

Det finnes heller ingen gode estimater på den totale reelle økonomiske betydningen av identitetskrenkelse, tatt i betraktning de virkningene identitetskrenkelser har på ikke bare offeret, men samfunnet for øvrig.

2.2 Svindelofferets bakgrunn

Alder

Basert på tidligere forskning om ofrenes demografi kan det utledes noen risikofaktorer for å bli utsatt for svindel. En av de gjennomgående faktorene som undersøkes er alder. Ifølge analyser av data innhentet av amerikanske FTC fra 2003 og 2011, ser det

⁵⁹ Europakommisjonen (2022) s. 46.

⁶⁰ Europakommisjonen (2022) s. 99.

⁶¹ Europakommisjonen (2022) ss. 98-99.

⁶² ITRC (2022); Europakommisjonen (2020) s. 15, 18-19; Button et.al. (2009); Cross et.al. (2016) s. 4-7; Europakommisjonen (2022) s. 46.

⁶³ ITRC (2022) s. 18.

⁶⁴ ITRC (2022) s. 18.

⁶⁵ Forordning 910/2014.

⁶⁶ Europakommisjonen (2020) s. 7; Europakommisjonen (2022) ss. 22-23.

⁶⁷ Europakommisjonen (2020) s. 15.

ut til at de med størst risiko for å bli utsatt for identitetskrenkelse, er forbrukerne mellom 25 til 54 år.⁶⁸ Den nyeste rapporten fra The Federal Trade Commission, som baserer seg på data innhentet fra Consumer Sentinel Network Data Book i 2020, underbygger dette mønsteret. Rapporten viser at aldersgruppen som rapporterer høyest andel tilfeller av identitetskrenkelse er gruppen 30 til 39 år, etterfulgt av gruppen 40 til 49 år.⁶⁹

Ifølge analyser innhentet av Europakommisjonen fra 2022 ansees særlig yngre og eldre som mest utsatt for misbruk av identitet.⁷⁰ I norsk kontekst har rapporten til NorSIS og Skatteetatens pekt på at ID-tyveri rammer personer i alle aldrer likt.⁷¹

Kjønn

En annen mulig risikofaktor er kjønn, men tidligere undersøkelser viser ikke konsistente funn. Noen undersøkelser finner at kvinner er mer utsatt for identitetskrenkelse enn menn.⁷² Mens andre undersøkelser trekker i retning av at menn er mer utsatt enn kvinner.⁷³ Videre er det studier som finner

at det ikke er noen forskjell på utsatthet mellom menn og kvinner.⁷⁴

Inntekt

Når det gjelder inntekt som risikofaktor viser tidligere undersøkelser inkonsistente funn. Av studiene basert på datainnsamling i USA finner flere studier sammenheng mellom høy inntekt, og risiko for identitetskrenkelse.⁷⁵ Mens en studie med datagrunnlag fra Europa har funnet at lav sosial status var risikofaktor for å bli utsatt for identitetskrenkelse.⁷⁶ Studien konkluderer at for dem med lav sosioøkonomisk status, er det å leve i et høyinntektsland forbundet med risiko for å bli utsatt for misbruk av identiteter, sammenlignet med dem som lever i lavinntektsland.⁷⁷ Gjennomgangen gjort av Europakommisjonen i 2022 understreker imidlertid at misbruk av identitet er et fenomen som kan ramme alle sosioøkonomiske grupper.⁷⁸

2.3 Svindler

⁶⁸ Anderson (2004) s. 68; Anderson (2013) s. 56-9.

⁶⁹ FTC (2021) s. 16.

⁷⁰ Europakommisjonen (2022) s. 5.

⁷¹ NorSIS og Skatteetaten (2022) s. 4.

⁷² E.g., Allison et.al. (2005) s. 19-29; Anderson (2006) s. 160-71.

⁷³ E.g., Reyns (2013) s. 216-38.

⁷⁴ E.g., Harrel (2019) s. 5; NorSIS og Skatteetaten (2022) s. 4.

⁷⁵ Anderson (2006) s. 160-71; Reyns (2013), s. 216-83; Harrel (2019) s. 4-5.

⁷⁶ Williams (2016) s. 21-48.

⁷⁷ Williams (2016) s. 21-48.

⁷⁸ Europakommisjonen (2022) s. 19.

Rapporten til Europakommisjonen fra 2022 peker på at svindlere som innhenter persondata typisk er profitorienterte, rasjonelle, og kapable til å utnytte nye kriminelle muligheter.⁷⁹ Som følge av forbrytelsens natur er det ikke noen overraskelse at svindelofferet ikke alltid har kunnskap om hvem som har misbrukt deres identitet.⁸⁰ En gjennomgang av rapporterte identitetskrenkelses fra 2000–2006 til de amerikanske Secret Service, fant at 56 % ikke var kjent med svindlers identitet.⁸¹

Undersøkelsen fra Synovate, utarbeidet for FTC, finner at der svindler er kjent, vil vedkommende oftest være en nærstående, som en kollega, venn eller et familiemedlem.⁸² Det antas at svindlere utnytter tillitsforholdet i nære relasjoner til å gjennomføre svindelen.⁸³ Det er også grunn til å tro at identitetskrenkelse i nære relasjoner er en måte å utøve partnervold på.⁸⁴

2.4 Svindelmetoder

Fremgangsmåte for misbruk av identiteter

Det er ikke entydig svar i tidligere forskning om hvordan svindlere misbruker andres identitet. Europakommisjonens rapport fra 2020, som har undersøkt omfanget av bedrageri i Europa, fant at den vanligste fremgangsmåten for å få tak i personopplysninger er gjennom internettkanaler.⁸⁵ De fleste respondentene hadde opplevd at persondata var blitt stjålet, eller forsøkt blitt stjålet, gjennom bruk av e-post.⁸⁶ Studier som baserer seg på datainnsamlingen til Consumer Sentinel, som er databasen til FTC, trekker imidlertid i retning av at svindler får tak i sikkerhetsopplysninger uten noe bruk av internett eller tekniske løsninger.⁸⁷ Det antas at svindler får tak i sikkerhetsopplysninger som følge av relasjonen til offeret.⁸⁸

Svindelhandling

En svindler kan misbruke en annens identitet på mange ulike måter, blant annet ved å åpne nye kredittkontoer, misbruk av eksisterende kontoer, bruk av betalingskort til kjøp av varer og tjenester og signering av elektroniske avtaler, for eksempel låneavtaler. Økokrim peker i sin trusselvurdering fra

⁷⁹ Europakommisjonen (2022) s. 5.

⁸⁰ Newmann og McNally (2005) s. 26-29; Europakommisjonen (2022) s. 19.

⁸¹ Gordon et.al. (2007) s. 56.

⁸² Synovate (2003) s. 28-29.

⁸³ Foley (2003) s. 21-22.

⁸⁴ Foley (2003) s. 21-22.

⁸⁵ Europakommisjonen (2020) s. 30; Europakommisjonen (2022) s. 5.

⁸⁶ Europakommisjonen (2020) s. 30. Europakommisjonen (2022) s. 5.

⁸⁷ Gordon et.al. (2007) s. 49.

⁸⁸ Newmann og McNally (2005) s. 44–45.

2022 på at identiteter også kan misbrukes til å begå arbeidslivskriminalitet, eksempelvis ved at svindler bruker den stjålne identiteten som stråmann for å skjule sin tilknytning til foretakene, og på den måten unndrar skatter og avgifter, begår hvitvasking, brudd på arbeidsmiljøloven eller benytter ulovlig arbeidskraft.⁸⁹

I undersøkelsen av forbrukerklagene til ITRC er det også tilfeller av at den elektroniske identiteten blir misbrukt overfor myndighetene, eksempelvis at identiteten ble brukt til å utstede førerkort eller til å gjennomføre endring av skattekort.⁹⁰ Slike endringer i skattekortet kan medføre at den økonomiske stillingen til identitetsofferet fremstår som gunstigere enn det i realiteten er. På den måten kan svindler få tilgang til lånemidler svindelofferet ikke selv ville fått tilgang til.

I den årlige spørreundersøkelsen til NorSIS og Skatteetaten fra 2022 ble det konkludert med at den svindeltypen klart flest nordmenn opplever er misbruk av identitet i forbindelse med kjøp av varer og tjenester på nettet. Bare litt under 3 % av respondentene hadde opplevd opptak av lån eller kreditt i deres navn.⁹¹

Funnet i rapporten til NorSIS og Skatteetaten er i tråd med undersøkelsen til Europakommisjonen fra 2022, som peker på at svindel ved bruk av phishing-metoder er den vanligste svindelmetoden.⁹² Det understrekes at phishing-kampanjer for å innhente persondata utvikler seg til å bli mer sofistikerte, og baserer seg på psykisk manipulasjon og høyere kvalitet på spoofing⁹³ av e-poster og internettsider.

Til sammenligning viser data fra det frivillige rettshjelptiltaket ITRC⁹⁴ i USA at 40 % av ofre for identitetstyveri opplever at nye kontoer blir åpnet i deres navn, som eksempelvis opptak av nye lån og nye debit- og kredittkort. Av låneopptakene var halvparten billån eller privatlån. Over 43 % opplevde uttak fra eksisterende konto.

Dataen fra ITRC kan gi indikasjoner på hvilke typer svindelsaker som medfører at offeret søker rettslig bistand. Det er grunn til å tro at størrelsen på det omtvistede beløpet vil innebære at ofrene for uberettigede låne- og kredittopptak har større behov for hjelp, enn ofrene som opplever misbruk ved kjøp av varer og tjenester på nettet. Det kan forklare forskjellen i funnene mellom undersøkelsen til NorSIS og Skatteetaten og

⁸⁹ Økokrim (2022) s. 61.

⁹⁰ ITRC (2022).

⁹¹ NorSIS og Skatteetaten (2022) s. 4.

⁹² Europakommisjonen (2022) s. 5.

⁹³ Spoofing innebærer å forfalske avsender av digital kommunikasjon.

⁹⁴ ITRC (2022).

undersøkelsen av ITRC. I likhet med undersøkelsen til ITRC vil denne rapporten undersøke saker hvor offeret har tatt kontakt med et rettshjelpstilbud.

2.5 Prosess og utfall

Flere studier indikerer at så få som en tredjedel av ofrene anmelder saken til politiet.⁹⁵ I en artikkel som sammenligner studier om rapporteringsraten i Australia og USA blir det antydnet at andelen ofre som velger å anmelde er enda lavere dersom offeret er utsatt for svindel gjennom internettkanaler, som i tilknytning til kjøp og salg på nett og phishing.⁹⁶ Artikkelforfatteren argumenterer for at mulige årsaker til den lavere anmeldelsesraten for svindel på nettet er mangelen på bevis, at saken ansees som bagatellmessig, og offerets frykt for å bære prosessrisiko.⁹⁷

Det kan være mange grunner til at et offer lar være å anmelde. Disse kan være at vedkommende ikke vet hvor de skal henvende seg, troen på at anmeldelse ikke nytter, troen på at saken ikke er alvorlig nok,⁹⁸ skam over å bli utsatt for svindel, redsel for

ikke å bli trodd og ønske om å holde saken skjult for sine omgivelser.⁹⁹ Der svindler er en nærstående, er det grunn til å tro at vil det være en terskel i seg selv for å anmelde.

Identitetskrenkelse som kriminalitet er unik på den måten at det er et mangfold av steder et offer kan henvende seg, herunder politiet, forbrukermyndighetene, bank og andre finansinstitusjoner, i tillegg til innkrevingselskaper, sosialtjenester og andre rettighetsentraler.¹⁰⁰ Denne jungelen av steder å henvende seg til kan potensielt være en kompliserende faktor for svindelofferet når vedkommende forsøker å rydde opp i svindelsaken sin. Et svindeloffer vil ofte oppleve å bli henvist fra ett sted til et annet som en runddans i forvaltningen, uten å få nødvendig hjelp.¹⁰¹

En rekke land har som svar på dette etablert egne forvaltningsorgan som håndterer forbrukerklager tilknyttet svindel. Dette inkluderer blant annet Storbritannia¹⁰², USA¹⁰³, Canada¹⁰⁴, New Zealand¹⁰⁵, Slovakia¹⁰⁶,

⁹⁵ Rebovich (2000) s. 15; Schoepfer (2009), s. 209–215; Smith (2008) s. 379–396; Titus (1995) s. 54–72; Europakommisjonen (2022) s. 10.

⁹⁶ Smith (2008) s. 386.

⁹⁷ Smith (2008) s. 387.

⁹⁸ Europakommisjonen (2022) s. 10.

⁹⁹ Button et.al. (2009) s 806-828.

¹⁰⁰ Button et.al. (2014) s. 36–54.

¹⁰¹ Button et.al. (2009) s. 806–828.

¹⁰² Action Fraud.

¹⁰³ Report Fraud «Report to help fight fraud».

¹⁰⁴ Competition Bureau Canada «How to report fraud and scams in Canada».

¹⁰⁵ Serious Fraud Office.

¹⁰⁶ Zodpvedne «Slovak Safer Internet Centre».

Hellas¹⁰⁷ og Australia¹⁰⁸. I Danmark har de en offentlig betjent hotline ved identitetstyveri som er åpen døgnet rundt alle dager i året.¹⁰⁹ Her kan alle som oppdager eller mistenker at personlig sikkerhetsinformasjon er på avveie ringe og få råd om hva som kan gjøres for å begrense skaden, hvem som kan kontaktes videre og hva som bør gjøres for å håndtere eventuelle økonomiske tap.

Undersøkelsene gjort av ITRC i USA kan tyde på at de ofrene som velger å kontakte et rettshjelpstilbud, i langt høyere grad velger å anmelde forholdet. I den nyeste undersøkelsen av sakene fra 2021 behandlet av rettshjelptiltaket hadde nesten 80 % av ofrene som hadde vært i kontakt med rettshjelptiltaket tatt kontakt med politiet og anmeldt forholdet.¹¹⁰ På tross av at ofrene hadde kontaktet finansinstitusjon eller politiet for bistand, hadde 40 % av ofrene i april 2021 fremdeles økonomiske vansker tilknyttet en svindel registrert hos rettshjelptiltaket i 2020, og for tilnærmet 40 % av ofrene var saken fremdeles ikke oppklart.

Europakommisjonens rapport fra 2022 peker også på svakheter ved de rettslige prosessene som omhandler identitetskrenkelser i Europa. Rapporten peker på at det oppstår

praktiske problemer ved etterforskninger og rettsforfølgelser av kriminalitet online, for eksempel på grunn av svikt i internasjonalt samarbeid, utfordringer med å innhente nødvendig bevis i digitale miljøer eller for lite ressurser og sviktende kompetanse blant rettsutøvere.¹¹¹ I tillegg innebærer den økte variasjonen og kompleksiteten ved kriminalitetens natur at det oppstår utfordringer ved innføringen av spesifikke lovgivninger som retter seg mot elektroniske identitetskrenkelser.¹¹² I EUs medlemsstater eksisterer verken en homogen forståelse av identitetskrenkelse som lovbrudd, eller et omfattende lovgivningsinstrument med sikte på identitetskrenkelse.¹¹³

2.6 Behov for empirisk forskning om misbruk av elektroniske identiteter i Norge

Norge er et foregangsland når det kommer til digitalisering. I tillegg til de eksisterende eID-løsningene, planlegges implementering av «Min ID pass», hvor det blant annet vil samles informasjon om vedkommende pasientjournal og utdanningsløp.¹¹⁴ På tross av den intensive digitaliseringsprosessen, er det lite forskning nasjonalt som vurderer ri-

¹⁰⁷ SafeLine «To a safer internet for all».

¹⁰⁸ Commonwealth Fraud Prevention Centre.

¹⁰⁹ Sikker digital DK «Hotline ved identitetstyveri».

¹¹⁰ ITRC (2022).

¹¹¹ Europakommisjonen (2022) s. 94.

¹¹² Europakommisjonen (2022) s. 10.

¹¹³ Europakommisjonen (2022) s. 7, 48.

¹¹⁴ Digdir (2020).

siko og virkning av de elektroniske løsningene. Til sammenligning er det et stort og økende tilfang av forskning om identitetskrenkelser og svindel i USA, og et raskt økende fokus i Europa.

Rapporten gir dypere innsikt i fenomenet identitetskrenkelser ved å frembringe empirisk kunnskap om hvorfor noen utsettes for identitetskrenkelser, og hvilke konsekvenser det har. Funnene i rapporten bidrar til å vurdere risiko ved eID i Norge, i tillegg til å peke på områder hvor det er behov for ytterligere empirisk forskning.

3 Metode

Til rapporten har vi brukt kvantitativ metode for å empirisk studere svindel ved misbruk av elektroniske identiteter. Empirien skal brukes til å undersøke egenskaper hos de som blir utsatt for identitetskrenkelse, kjennetegn for hvordan svindelen skjedde, og det rettslige utfallet av svindelen. Intenjonen med den empiriske fremstillingen er først og fremst å produsere beskrivende statistikk om trender og tendenser for tilfellene av identitetskrenkelser i vårt utvalg. Funnene i rapporten legger til rette for fremtidig forskning på området, og legge grunnlag for mer avanserte kvantitative metoder og kvalitativ analyse.

3.1 Utvalg

Utvalget har utgått fra en målrettet datainnsamling fra de sakene som omhandler identitetskrenkelser hos rettshjelpiltakene Jussbuss, JURK og Gatejuristen. Utvalget består av klienter ved de tre rettshjelpiltakene som har fått registrert en sak i saksbehandlingssystemet Advisor i perioden 2015–2021. Det er ingen forutsetning for utvalget at klienten har fått juridisk bistand av en saksbehandler, ut over juridisk veiledning. Valget om å bruke en formålsrekruttering er basert på ønsket å fokusere datamaterialet

til et utvalg som besitter relevante kunnskaper, som kan gi mest mulig informasjon om fenomenet identitetskrenkelse. Datamaterialet består av totalt 292 observasjoner, hvor 136 observasjoner er fra Jussbuss, 113 fra JURK og 43 fra Gatejuristen.

3.2 Forskningsdesign

Datainnsamlingen foregikk i 2021 og tidlig 2022 utfra en gjennomgang av saker som ble registrert i tiltakenes saksbehandlingssystemer i perioden 2015-2021. Dataene er innsamlet i Nettskjema, som er et datainnsamlingsverktøy. Nettskjema er en sikker plattform for lagring av data og sikrer at dataen blir anonymisert. Nettskjemaet er designet for å inkludere relevante variabler som skal gi kunnskap om saker der klientenes elektroniske identiteter har blitt misbrukt til å utføre svindel. Registrering av datamaterialet i Nettskjema har flere fordeler. Løsningen er brukervennlig og effektiv. Derfor er det enkelt å strukturere skjemaet for å fange opp alle forhold rundt den enkelte svindel.

Utgangspunktet for datainnsamlingens grunnlag har vært opplysninger som er lagret i rettshjelpiltakenes egne saksbehand-

lingssystemer. Verken UiO eller SODI-prosjektet har tilgang til disse systemene. Personene som har foretatt datainnsamlingen har enten vært ansatt direkte i rettshjelpiltaket, eller signert egen frivilligavtale med taushetserklæring. Dermed har prosjektet og UiO kun mottatt data som er anonymisert ved registrering i skjemaet.

Bruk av Nettskjema innebærer at undersøkelsen fanger opp de enkelte sakenes kompleksitet. Eksempelvis vil klienter ofte ha flere krav mot seg. Hvert av kravene kan ha ulike kreditorer, og forløpt seg på ulikt vis i rettssystemet. Det innebærer at en observasjon vil kunne ha flere kombinasjoner av svar på de samme variablene. Skjemaet er designet slik at variablene gjentar seg et antall ganger, avhengig av hvor mange krav klienten har. Nettskjema er på denne måten egnet til å samle inn informasjonen på en ryddig og brukervennlig måte, som reduserer sannsynligheten for feil ved datainnsamlingen.¹¹⁵

3.3 Personvern og etikk

Prosjektets empiriske grunnlag baserer seg på informasjon som er gitt fra klient til saksbehandler i de ulike rettshjelpiltakene i forbindelse med konkrete juridiske saker. Klienten har oppsøkt rettshjelpiltaket for å motta hjelp. Når denne informasjonen senere benyttes til forskning, oppstår særlige problemstillinger i forbindelse med personvern og etikk. Videre følger en redegjøring for hvordan forskningsprosjektet har gått frem for å forsikre at krav om samtykke, anonymisering og informasjonsdeling er oppfylt.

Rapporten baserer seg på data fra den ordinære saksbehandlingen i tidligere saker. Klientene har ikke blitt kontaktet igjen i forbindelse med dette konkrete forskningsprosjektet. Dermed er det enten en forutsetning at tidligere avgitte samtykker dekker den foreliggende databehandlingen, eller at behandling og lagring av data er basert på en nødvendighetsvurdering etter personopplysningsloven §§ 8 og 9.¹¹⁶ Rettshjelpiltakene benytter egne samtykkeskjemaer og/eller oppdragsbekreftelser, samt personvernerklæringer ved inntak av saker.¹¹⁷ Etersom tiltakene på egenhånd samler inn statistikk til forskningsformål, er klientene

¹¹⁵ Se redegjørelse av nettskjemaets kodebok i separat dokument som inneholder vedlegg til rapporten.

¹¹⁶ JURKs grunnlag for å behandle dataopplysningene er ikke basert på samtykke, men er basert på

en nødvendighetsvurdering etter personopplysningsloven §§ 8 og 9.

¹¹⁷ Se vedlegg 1, 2 og 3 i separat dokument med vedlegg, for de samtykkeskjemaene som er brukt ved inntak av saker hos rettshjelpiltakene.

informert, og har samtykket til, at informasjon i forbindelse med rettshjelpen også kan benyttes til forskningsformål.

Rettshjelptiltakene har i forbindelse med datainnsamlingen til denne rapporten foretatt en gjennomgang av egne eksisterende personvernerklæringer for perioden 2015 til 2020. Etter konkrete vurderinger har hver klinikk konkludert med at klientenes samtykke i forbindelse med personvernerklæringen også dekker bruk av den lagrede informasjonen til denne rapporten, eller konkludert at formålet med viderebehandling av informasjonen er forenelig med det opprinnelige formålet for innhenting, og at det ikke har en stor ulempe for de tidligere klientene.¹¹⁸

Under datainnsamlingen er det blitt registrert anonymisert data i Nettskjema. Nettskjemaets innhold er utformet for å sikre at ingen identifiserende informasjon – direkte eller indirekte –innhentes om klientene.¹¹⁹

¹¹⁸ For forskningsprosjektet har JURK gjort en vurdering etter GDPR art. 6 nr. 4, for å vurdere om JURK kan behandle personopplysningene etter et annet formål enn det som personopplysningene er blitt samlet inn for. Det ble vurdert at formålet med viderebehandling er forenelig med det opprinnelige formålet for innhenting, og at det ikke har en stor ulempe for de tidligere klientene.

¹¹⁹ EUs personvernsforordning, GDPR, gjelder ved behandling av personopplysninger. Personopplysning er definert i artikkel 4(1) som: «enhver opplysning om en identifisert eller

Forskningsprosjektet samler dermed ikke inn personopplysninger. Vurderingen om anonymitet er gjort med veiledning fra Sikt – Personverntjenester (tidligere NSD), basert på en gjennomgang av spørsmålene sett isolert, og i sammenheng.¹²⁰

3.4 Operasjonalisering av eID-svindel

Ved hjelp av rettshjelptiltakenes saksarkiv har vi identifisert relevante saker hvor det fremgår av saksbehandlers notering at klienten oppgir å ha opplevd identitetskrenkelse. I databasene søkte vi under merkelapper og kategorier som relaterer til prosjektets tematikk. Eksempel på merkelapper var «ID-tyveri», «Identitetskrenkelse», «Identitetstyveri», «Svindel», «Økonomisk vold» eller «Bestridelse av krav». Det er en mulighet for at vi ikke har klart å identifisere samtlige saker som omhandler svindel ved misbruk av elektronisk identitet i databa-

identifiserbar fysisk person («den registrerte»); en identifiserbar fysisk person er en person som direkte eller indirekte kan identifiseres, særlig ved hjelp av en identifikator, f.eks. et navn, et identifikasjonsnummer, lokaliseringsopplysninger, en nettidentifikator eller ett eller flere elementer som er spesifikke for nevnte fysiske persons fysiske, fysiologiske, genetiske, psykiske, økonomiske, kulturelle eller sosiale identitet».

¹²⁰ UiO har en avtale med Sikt (tidligere NSD), som leverer tjenester på personvernfeltet, og er blitt brukt til vurdering av om dataen er anonymisert.

sene. Hvis dette er tilfellet, vil det sannsynligvis primært ha betydning for størrelsen på datamaterialet.

En metodologisk faktor som har en stor effekt på hvilke saker som inngår i datamaterialet, er hvordan vi har operasjonalisert svindel ved misbruk av elektronisk identitet. En kompliserende faktor ved empirisk forskning er at bruken av elektroniske identiteter er et relativt nytt fenomen, uten en enhetlig konsensus om hvordan det skal defineres og avgrenses.

Svindel som følge av identitetskrenkelse kan bestå av en mengde forskjellige handlinger. For eksempel kan handlingen bestå av å ta opp lån eller kreditt, overføring av penger ut av konto, kjøp av varer og tjenester eller opprettelse av abonnement. Misbruk av elektroniske identiteter kan også innebære handlinger som ikke involverer penger, varer eller tjenester. Eksempelvis kan misbruk av elektroniske identiteter også være endringer av personopplysninger i offentlige registre, adresseendringer, eierskapsendringer av eiendom eller opprettelse av e-postadresser. I datautvalget har vi også inkludert misbruk av eID som ikke involverer penger, varer eller tjenester. Misbruk uten økonomiske konsekvenser er ikke blitt tilegnet en egen variabel i Nettskjema som presiserer hva det ikke-økonomiske misbruket har gått ut på.

3.5 Evaluering av datakvalitet

Ved evaluering av kvaliteten på datamaterialet bør noen sentrale aspekter særlig tas i betraktning. Et aspekt som kan påvirke den dataen som innhentes, beror på de berørte målgruppene som får hjelp hos rettshjelptiltakene som vårt datamateriale utgår fra.

Jussbuss, JURK, og Gatejuristen gir gratis rettshjelp til spesifikke demografiske grupper. Gatejuristen gir gratis rettshjelp til personer som har eller har hatt rusproblemer, og JURK gir gratis rettshjelp til kvinner. Rettshjelptiltakenes demografiske målgrupper, i kombinasjon med å være rettshjelptiltak som tilbyr gratis juridisk veiledning, innebærer at datamaterialet utgår fra en målgruppe som nødvendigvis ikke er representativ for alle svindelofre i Norge. Det innebærer at det bør utvises forsiktighet å trekke generaliserbare slutninger om ofre for identitetskrenkelse, basert på funnene i rapporten.

Eksempelvis kan det faktum at 38.7% av datagrunnlaget er basert på JURKs kvinnelige klienter, påvirke kjønnsfordelingen i utvalget. I tillegg preges utvalget av at svindelofrene må ha oppsøkt rettshjelpstilbudene. Utvalget kan dermed både påvirkes av sakenes alvorlighetsgrad, hvem som klarer å finne frem til rettshjelpstilbudene og i

hvilken grad sakene kan løses direkte mellom partene uten behov for rettshjelp. At utvalget kan være skjevt gjør det ikke mindre interessant, siden det peker ut en gruppe som opplever store problemer med å ordne opp saken på egen hånd. Det er også viktig at bemerke at datagrunnlaget bygger på saker hvor klienten påstår seg ha blitt utsatt for identitetskrenkelse. Vi har ikke hatt anledning til å ettergå om klienten faktisk har blitt utsatt for en identitetskrenkelse.

For statistisk representativitet er innhenting av datagrunnlaget avhengig av sannsynlighetsutvelgelse, hvor alle enheter i populasjonen har lik sannsynlighet å bli inkludert i utvalget.¹²¹ Mulige teoretiske populasjoner kan være alle som har blitt utsatt for identitetskrenkelse i Norge, eller alle som oppsøker rettshjelp for identitetskrenkelse i Norge. Vår datainnsamling er sterkt preget av å kun inkludere svindelsaker som har blitt håndtert hos Jussbuss, JURK og Gatejuristen. En randomisert sannsynlighetsutvelgelse av de nevnte teoretiske populasjonene har derfor ikke blitt tilrettelagt.

Siden dataen ikke bygger på et representativt og randomisert utvalg av alle svindeloffer i Norge, har vi valgt å utelate signifi-

kanstester ved analysen av dataen.¹²² Rapportens primære formål er å kartlegge problemstillinger som svindelofrene i vårt datagrunnlag er stilt overfor som følge av identitetskrenkelsen, og ikke å produsere representativ informasjon om alle tilfeller av identitetskrenkelser i Norge. Dermed har vi ikke ansett det som formålstjenlig at dataen gjennomgår signifikanstester.

En ytterligere faktor som det bør tas hensyn til i evalueringen av datakvaliteten, er at datagrunnlaget i hovedsak er basert på arkiverte og avsluttede saker. Vi har kun hatt mulighet å samle inn data fra den informasjonen saksbehandlerne har registrert i de interne saksbehandlingsprogrammene fra før. Vi har ikke hatt mulighet til å påvirke den informasjonen som har blitt registrert i den enkelte sak. En konsekvens av det er at vi ikke har hatt all relevant informasjon tilgjengelig for vårt forskningsformål i alle sakene som inngår i datagrunnlaget.

3.6 Analysemetode

Rapporten har brukt statistikkprogrammet STATA for å produsere kvantitative analyser. Vi har benyttet bivariate og multivariate krysstabeller. Krysstabeller presenterer frekvenser av observasjoner som besitter en

¹²¹ Tillé og Wilhelm (2017) s. 178; Chao et.al. (2012) s. 94-107.

¹²² Mohr (1990) s. 3.

kombinasjon av spesifikke karakteriseringer. Metoden er passende for beskrivende statistikk. Metoden gjør at vi kan analysere ulike egenskaper ved tilfeller av identitetskrenkelse, uten å trenge å si noe om kausale sannsynligheter eller etterprøvbarehet. Samtidig kan analysen framheve tendenser og mønster som kan gi grunnlag for fremtidig forskning.

4 Svindeloffer og svindler

4.1 Innledning

Analysens første del undersøker demografiske karakteristikk til klienter hos Jussbuss, JURK og Gatejuristen, som er blitt utsatt for identitetskrenkelse. I kapitlet rettes fokuset på svindelofferets alder, kjønn og relasjon til svindler. Ved å analysere demografien kan vi sammenligne bakgrunnen til klienter som har fått bistand fra rettshjelpstiltakene med tendenser fra tidligere forskning. Valget av variablene *alder* og *kjønn* beror på at alle rettshjelpstiltakene som det er hentet data fra har fast praksis å lagre denne dataen på klient.

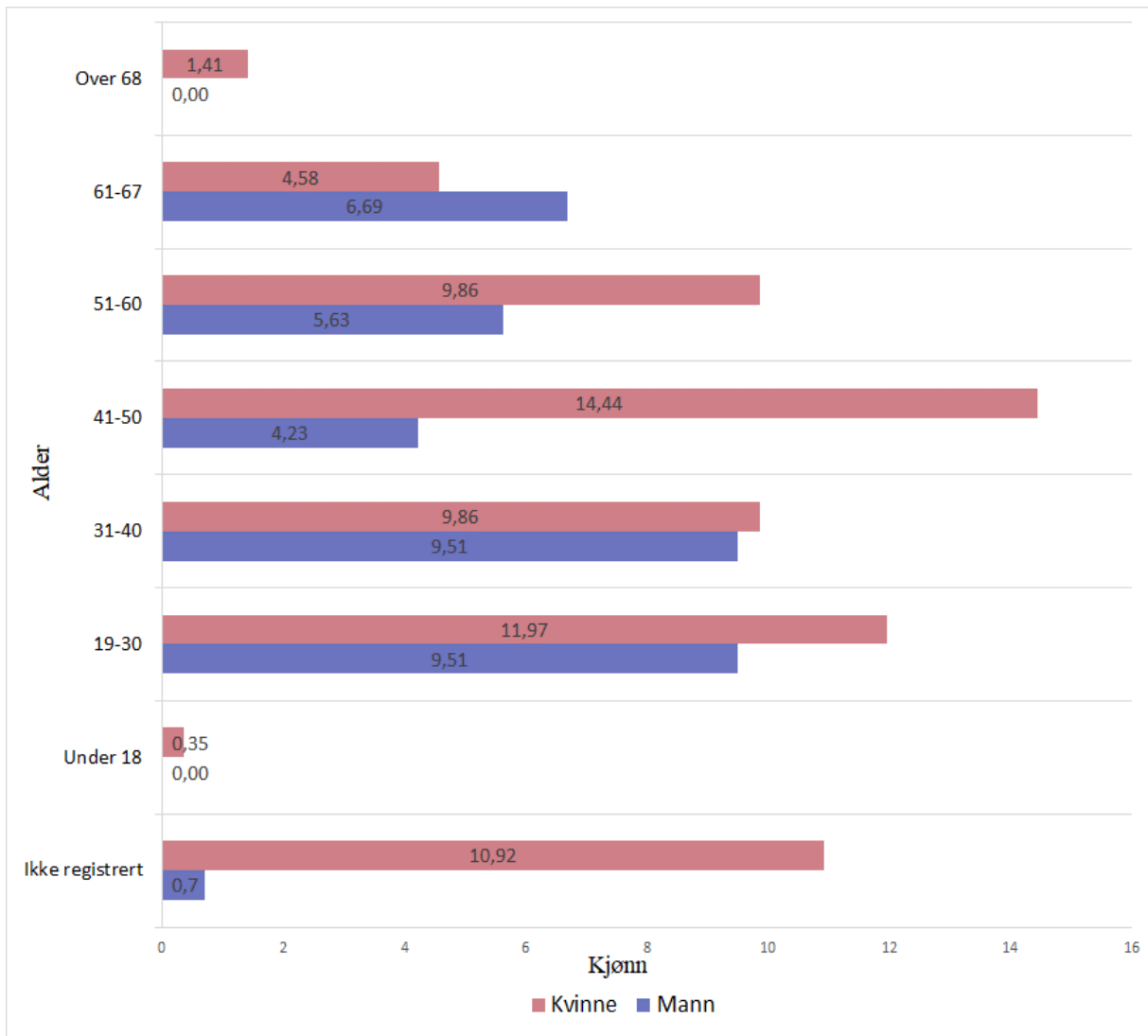
Tidligere forskning (Se avsnitt 2.2) indikerer at svindel som følge av identitetskren-

kelse i størst omfang rammer yngre personer.¹²³ Det er ikke funnet noen klar sammenheng mellom kjønn og utsatthet for identitetskrenkelse i den tidligere forskningen. Valget om å undersøke sammenhenger mellom svindelofferets alder og kjønn, sett hen til offerets relasjon til svindler, er dels for at det er tendenser i tidligere forskning som peker på at svindler utnytter tillitsforholdet i nære relasjoner til å gjennomføre identitetskrenkelsen.¹²⁴ Det er også grunn til å tro at identitetskrenkelse i nære relasjoner er en måte å utøve partnervold på.¹²⁵ Dermed er det et spørsmål om offerdemografien påvirkes av nærhet til svindler.

¹²³ Anderson (2004) s. 68; Anderson (2013) s. 56-9; FTC (2021) s. 16.

¹²⁴ Foley (2003) s. 21-22.

¹²⁵ Foley (2003) s. 21-22.

Graf 1. Svindelofferets kjønn og alder. Prosent. 284 observasjoner.

4.2 Alder og kjønn

Graf 1 gir uttrykk for ulike aldersgruppers sårbarhet for identitetskrenkelse. Analysen undersøker videre om det er kjønnsforskjeller for de ulike aldersgruppene utsatthet.

Dataen indikerer at aldersgruppen 19–30 år er den mest utsatte gruppen for identitetskrenkelse i utvalget (21 %), tett etterfulgt av aldersgruppen 31-40 år (19 %). Dette funnet

kan ses i sammenheng med de tidligere studiene som viser at yngre personer er mer utsatt for misbruk av identitet, enn eldre. Funnet kan også være et utslag av at yngre mulig tar kontakt med de frivillige rettshjelptiltakene i større grad enn eldre.

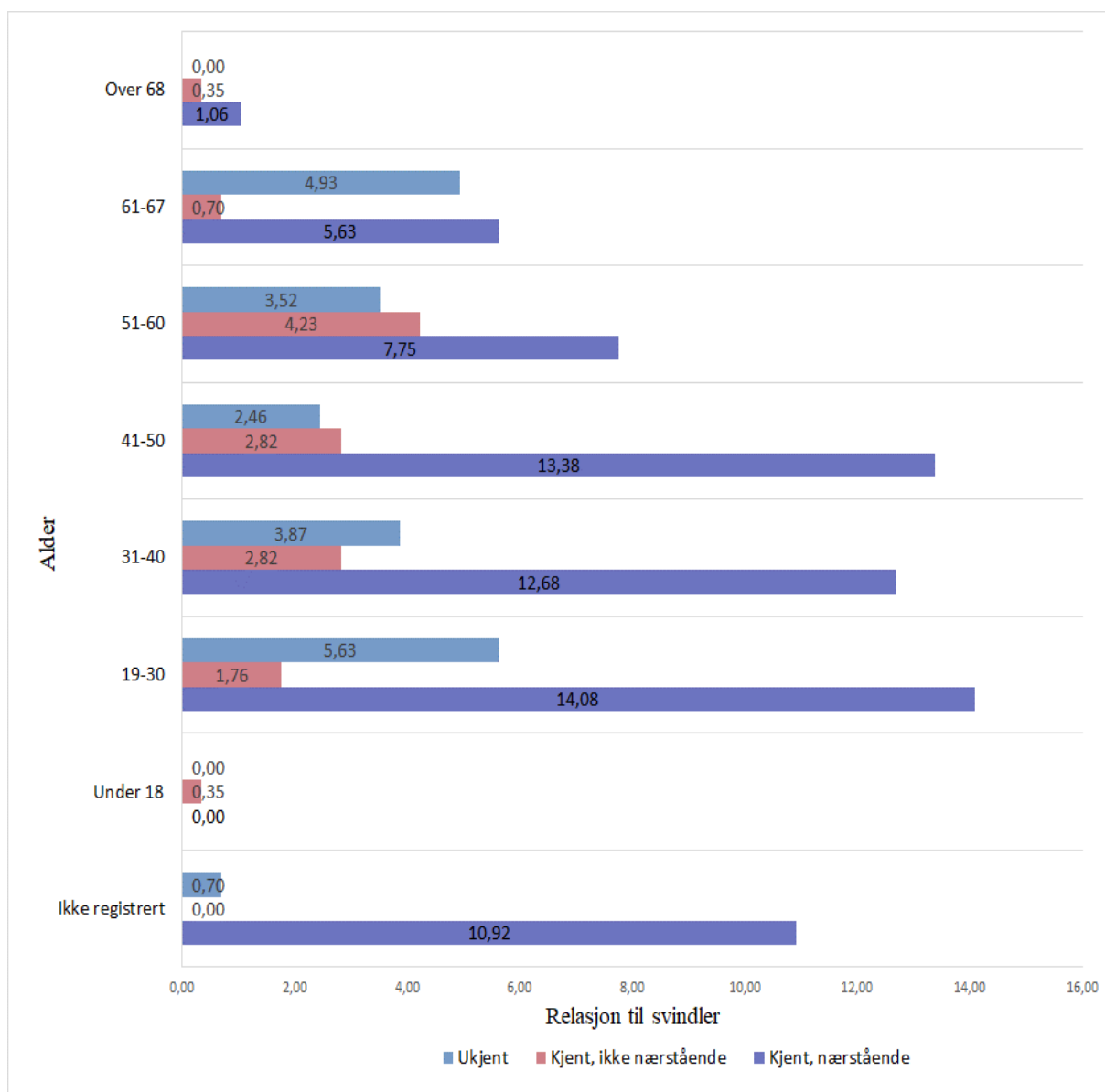
Grafen viser at menn er mest utsatt for identitetskrenkelse i de yngre aldersgruppene 19–30 år (10 %) og 31–40 år (10 %). Kvinner derimot er mest utsatt i aldersgruppene

19–30 år (12 %) og 41–50 år (14 %). Aldersgruppen 19–30 år er dobbelt så utsatt som aldersgruppen 61–67 år. På tross av at sårbarheten er jevnt avtakende ved økende alder hos både menn og kvinner, er det en større fordeling av menn som er utsatte for identitetskrenkelse i aldersgruppen 61–67 år (7 %), enn kvinner i aldersgruppen 61–67 år (5 %).

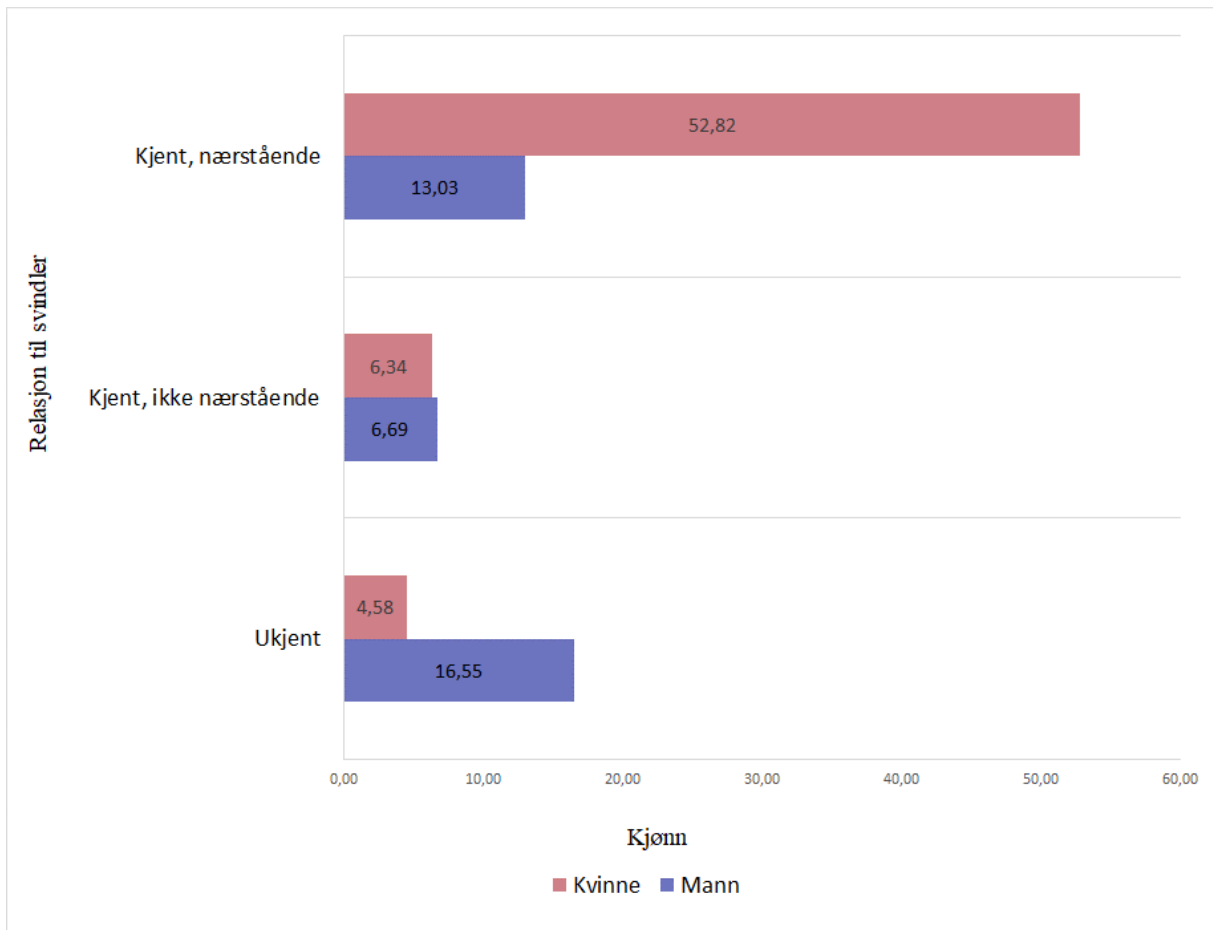
I vårt utvalg er det flest kvinner (64 %) som er utsatt for identitetskrenkelse. Analysen inngår i rekken av undersøkelser som finner at kvinner er overrepresentert som ofre. Siden et av rettshjelpiltakene kun har kvinnelige klienter, bør det forbeholdes muligheten for at funnet er et utslag av utvalget i datagrunnlaget. Funnet i undersøkelsen er derfor ikke egnet til å svekke eller styrke den tidligere forskningen som ser på kjønn som en risikofaktor.

Oppsummering

- I vårt utvalg er de yngre aldersgruppene mest utsatte for identitetskrenkelse. Den yngre ka-tegorien (19–30 år) er dobbelt så utsatt som den eldre gruppen (61–67 år).
- Mennene er mer utsatt for identitetskrenkelse i de yngre aldersgruppene 19–30 år (10 %) og 31–40 år (10 %). Kvinnene derimot ble mest utsatt i aldersgruppene 19–30 år (12 %) og 41–50 år (14 %).

Graf 2. Svindelofferets alder og relasjon til svindler. Prosent. 284 observasjoner.

Graf 3. Svindelofferets relasjon til svindler og kjønn. Prosent. 284 observasjoner.

4.3 Relasjon til svindler

Graf 2 og 3 indikerer at blant de ofre som har kjennskap til hvem svindler er, har de fleste blitt utsatt for identitetskrenkelse av noen de kjenner. Dette samsvarer med tidligere forskning på området. Den største andelen identitetskrenkelse i vårt datagrunnlag skjer i nære relasjoner (66 %), mens svindler i 13 % av tilfellene er en annen bekjent. De ukjente svindlere står for 21 % av observasjonene.

Graf 2 taler for at nærstående er overrepresenterte som svindlere i alle aldre, men at forskjellen mellom nærstående og ukjente svindlere viskes ut i de høyere aldersgruppene.

Graf 3 peker også på forskjeller i hvem som svindler kvinner, sammenlignet med hvem som svindler menn. Innad i gruppen kvinner som er utsatte for identitetskrenkelse, er 80 % av svindlerne en nærstående. I vårt utvalg er menn i større grad utsatt for identitetskrenkelse i nære relasjoner i de lavere aldersgruppene 19–30 år (5 %) og 31–40 år (4

%), mens kvinner er utsatte for misbruk av identitet fra nærstående i alle aldrer.

Analysen viser at menn er mer utsatt for identitetskrenkelse av ukjente (17 %), enn

av nærstående (13 %) og av bekjente (7 %).

Innad i gruppen som blir utsatt for identitetskrenkelse av ukjente (21 %), står menn for litt under 80 % av datagrunnlaget.

Oppsummering

- 66 % er observasjoner hvor offeret har blitt utsatt for identitetskrenkelse av en nærstående, 13 % av en annen bekjent, og 21 % av en ukjent.
- Kvinner i alle aldersgrupper er mest utsatt for identitetskrenkelse av en nærstående. Men-nene er derimot mest utsatt for identitetskrenkelse av en nærstående person i de yngre aldersgruppene 19-30 år og 31-40 år.
- Kvinner er i større grad enn menn utsatt for identitetskrenkelse i nære relasjoner. Innad i gruppen som er utsatt for identitetskrenkelse fra en nærstående, er det om lag 80 % kvinner.
- Menn er i større grad enn kvinner utsatt for identitetskrenkelser av ukjente. I gruppen utsatt for identitetskrenkelse av en ukjent, er litt under 80 % menn.

5 Svindelen

5.1 Innledning

I denne delen av analysen undersøker vi tendenser for hvordan svindelen som følge av identitetskrenkelse gjennomføres. Som nevnt mener vi med «svindel» at en annens identitet blir utnyttet for å begå bedrageri med vinningsformål.¹²⁶ Ambisjonen med kapitlet er å kartlegge eventuelle trender i utføringen av svindelen.

Innledningsvis tar kapitlet for seg en undersøkelse av hvordan svindler fikk tak i nødvendig sikkerhetsinformasjon, samt hvilke elektroniske verktøy svindleren brukte for å utføre svindelen. Tidligere forskning er tve-tydig om svindelofferet er mest utsatt for å miste sikkerhetsinformasjon som følge av relasjon med svindler,¹²⁷ eller som følge av bruk av internett og tekniske løsninger.¹²⁸

Sammenstillingene i tidligere forskning er interessante, men utgår fra en annen nasjo-

nal kontekst, med andre identifikasjonsverktøy og dermed forutsetninger for risikovurderinger. Det er bakgrunnen for at vi i vår analyse har valgt å inkludere en variabel som kan bidra til å kartlegge risikoer, sett i lys av hvordan svindleren får tilgang til sikkerhetsinformasjon.

I tillegg har vi valgt å inkludere variabelen som kartlegger hvilken type BankID som ble benyttet ved svindelen. Valget å inkludere en variabel om hvilken BankID som blir brukt ved svindel, er basert på at BankID har dominerende markedsposisjonen som tilbyder av eID.¹²⁹

Variablene kan si noe om hvilken BankID som innebærer størst risiko for svindel og hvordan svindelen muliggjøres. Innfallsvinklene kan kontekstualisere sårbarhetsevalueringer i Norge, for å bidra til en behovsanalyse om hvor fokuset bør plasseres for å utforme sikrere elektroniske verktøy med formålet å motvirke eID-svindel.

¹²⁶ Politiet «ID-tyveri og svindel».

¹²⁷ Newmann og McNally (2005) s. 44-45; Gordon et.al. (2007) s. 49

¹²⁸ Europakommisjonen (2020) s. 30.

¹²⁹ Kommunal- og distriktsdepartementet (2022) kap. 2.1.

BankID	BankID-brikke	Mobilt BankID	Annen	Vet ikke	Total
Tilgang til sikkerhetsinformasjon					
Vedkommende gav passord til svindler	28.57	0.48	1.43	2.38	32.86
Vedkommende oppgav passord over telefon	5.24	0	0.95	0.95	7.14
Tastet inn passord etter å ha fulgt lenke/sms/e-post	1.90	0	0	0.95	2.86
Passord var skrevet ned og tilgjengelig for svindler	2.86	0	0	0	2.86
Passord et var likt andre passord	1.90	0	0	0	1.90
Keylogger/Hacking	0.95	0.48	0	0.48	1.90
Svindler så på mens vedkommende brukte passord	0	0.95	0	0	0.95
Annen	10.00	0.48	0	1.43	11.90
Ukjent/vet ikke	16.19	0.95	0	20.48	37.63
Total	67.62	3.33	2.38	26.19	100.00

Tabell 4. Hvordan svindler har fått tilgang til sikkerhetsinformasjon (Vertikalt), og hvilken BankID som ble benyttet ved misbruk av eID (Horisontalt). Prosent. 210 observasjoner.

5.2 Tilgang til eID

Tabell 4 viser en prosentuell fordeling av hvilken eID som er benyttet som svindelverktøy og hvordan svindler fikk tilgang på sikkerhetsinformasjon. Tabellen gir uttrykk for hvordan svindler har kunnet misbruke offerets eID. Det er noen tendenser som skiller seg ut.

For det første er det flest observasjoner hvor det er ukjent hvordan sikkerhetsinformasjonen er kommet på avveie (38 %). Det er 210 observasjoner i tabellens datagrunnlag. Det innebærer at det er 82 tilfeller hvor det ikke er tilgjengelig informasjon i saksbehandlingssystemene om hvordan svindler hadde fått tak i sikkerhetsinformasjonen. Dersom det for svindelofferet er ukjent hvordan svindler har fått tilgang på passord, vil ikke dette alltid komme frem av saksdokumentene. Det er mulig at den reelle andelen

“ukjent/vet ikke” er større, enn det som kommer frem av analysen.

Blant de saker hvor det er kjent hvordan sikkerhetsinformasjonen er kommet på avveie, er det en stor andel av observasjoner hvor svindelofferet på ulike måter selv oppgir sikkerhetsinformasjon til svindler. Enten ved at offeret oppgir passordet til svindler i person (33 %), eller oppgir passordet over telefon (7 %). Funnene underbygger den tidligere forskningen som peker på at svindelofre ofte vil oppgi passord, og da særlig til personer de kjenner.

Samtidig sier funnene ingenting om hvorfor svindelofferet har gitt sikkerhetsinformasjonen til svindler. Noen mulige motivasjoner kan tenkes å være et allerede eksisterende tillitsforhold mellom svindler og svindeloffer, at svindelofferet har felles økonomi med svindler, at svindelofferet

opplever trusler og vold fra svindler, eller at svindelofferet har oppgitt sikkerhetsinformasjonen med et ønske om å motta hjelp fra svindler. Eksempelvis for å motta hjelp i forbindelse med offentlige søknader som er avhengig av innlogging og signering med eID. Det er av interesse at fremtidig forskning på området undersøker svindelofferets motivasjon for å gi fra seg nødvendig sikkerhetsinformasjon.

Tabellens tredje tendens gjelder hvilken eID som i størst grad blir benyttet som svindelverktøy. Dataen illustrerer at BankID-brikken er den mest utsatte eID-en for misbruk. BankID-brikken blir benyttet til å gjennomføre svindelen i 68 % av observasjonene. BankID på mobil blir benyttet i 3 % av observasjonene. I 26 % av observasjonene vet ikke svindelofferet hvilken eID som er benyttet for å gjennomføre svindelen.

Oppsummering

- Svindelofferet har selv oppgitt passordet til svindler i 40 % av observasjonene. I 38 % av observasjonene vet ikke svindelofferet hvordan sikkerhetsinformasjonen er kommet på avveie.
- BankID-brikken er klart mest utsatt for å bli benyttet til å gjennomføre svindelen (68 %). Mobilt BankID står for 3 % av observasjonene og annen eID for 2 % av observasjonene. I 26 % av observasjonene vet ikke svindelofferet hvilken eID som er benyttet.

	Forbruker- lånssbank	Varefj- nester	Daglig- bank	Forbrukslåns- bank & Va- rer/Tjenester	Forbruker- lånssbank & Dagligbank	Varefj- nester & Dagligbank	Varefjenes- ter, Forbruker- lånssbank & Dagligbank	Missing	Total
Total	25.34	15.07	13.36	2.40	6.51	1.03	2.40	33.90	2.74
Missing	0.34	0.34	0	0.68	0	0	0	0.34	1.71
Annet	0	0	0.34	0	0	0	0	2.40	2.74
Kjøpte va- rer/fjenes- ter	0.34	13.01	1.03	0.34	0	0.68	0	2.05	17.47
Ikke-god- kjent beta- lingstrans- aksjon	1.71	0	9.59	0	0	0	0	5.82	17.12
Tok opp lån/kreditt	22.95	1.71	2.40	1.37	6.51	0.34	2.40	23.29	60.96
Hva gjorde svindler?	Kreditor								

Tabell 5: Hvem kravets kreditor er (Vertikalt), og hva eID er benyttet til (Horisontalt). Prosent. 292 observasjoner.

5.3 Svindelhandlingen

Tabell 5 presenterer variablene som måler hva misbruk av eID er benyttet til, overfor hvilken kreditor. I tillegg inkluderer tabellen missing-verdier hos begge variabler.¹³⁰

Tabellen indikerer to tendenser. For det første gir dataen uttrykk for at den klart vanligste svindelen i vårt datagrunnlag er opptak av lån eller kreditt (61 %). I datagrunnlaget er 17 % av observasjonene svindel der det er kjøpt varer eller tjenester, og en ikke-godkjent betalingstransaksjon i 17 % av observasjonene. Det er et avvik fra funnene i rapporten til NorSIS og Skatteetatens fra 2022, som indikerer at den vanligste formen for svindel er kjøp av varer og tjenester på nettet.¹³¹

Rapporten til NorSIS og Skatteetatens utgår fra en generell spørreundersøkelse. En mulig årsak til avviket i funnene i vår analyse fra rapporten til NorSIS og Skatteetaten er at sakene i vårt datagrunnlag er hentet fra saker hvor svindelofferet har valgt å oppsøke rettshjelp. Det kan antas at terskelen for å oppsøke rettshjelp medfører at sakene som inngår i vårt datagrunnlag, er av en

høyere alvorlighetsgrad enn datagrunnlaget som rapporten til NorSIS og Skatteetaten bygger på. I tillegg at er sakene av en slik karakter at partene ikke har klart å løse saken på egenhånd.

Dersom det skulle stemme at svindelsakene i vårt datagrunnlag er av en høyere alvorlighetsgrad, kan funnene i denne rapporten tyde på at svindel som følge av kjøp av varer og tjenester på nettet er mindre alvorlige og tyngende svindler, sammenlignet med svindel som følge av opptak av lån og kreditt. At svindeltyper som omhandler opptak av lån og kreditt innebærer den største økonomiske belastningen, blir også fremhevet i følgende avsnitt.

Tabell 5 indikerer også at forbrukslånbankene¹³² er klart overrepresenterte som kreditorer/motparter. I 25 % av observasjonene er det kun forbrukslånbanker som er kreditor. I tillegg inngår forbrukslånbanken i 11 % av de observasjoner hvor en klient har hatt flere forskjellige kreditorer. At svindelofferet har forskjellige kreditorer beror på at svindelofferet har hatt flere krav rettet mot seg. Av de saker hvor svindler har tatt opp

¹³⁰ Missing-verdier står for en observasjon der man kun har informasjon om en variabel i en bivariat eller multivariat analyse. I tabell 5 er det enten tilgjengelig informasjon om hvem kreditor er eller hva eID er benyttet til.

¹³¹ NorSIS og Skatteetaten (2022) s. 4.

¹³² Forbrukslån er en type lån hvor det ikke stilles sikkerhet i eiendeler, som pant i eiendom eller bil. Med forbrukslånbank menes finansforetak som i hovedsak tilbyr lån uten sikkerhet.

lån eller kreditt, er forbrukslånsbanken kreditor for minst en tredjedel. I 15 % av observasjonene er varer/tjenesteyter kreditor. I 14 % er dagligbanken kreditoren.

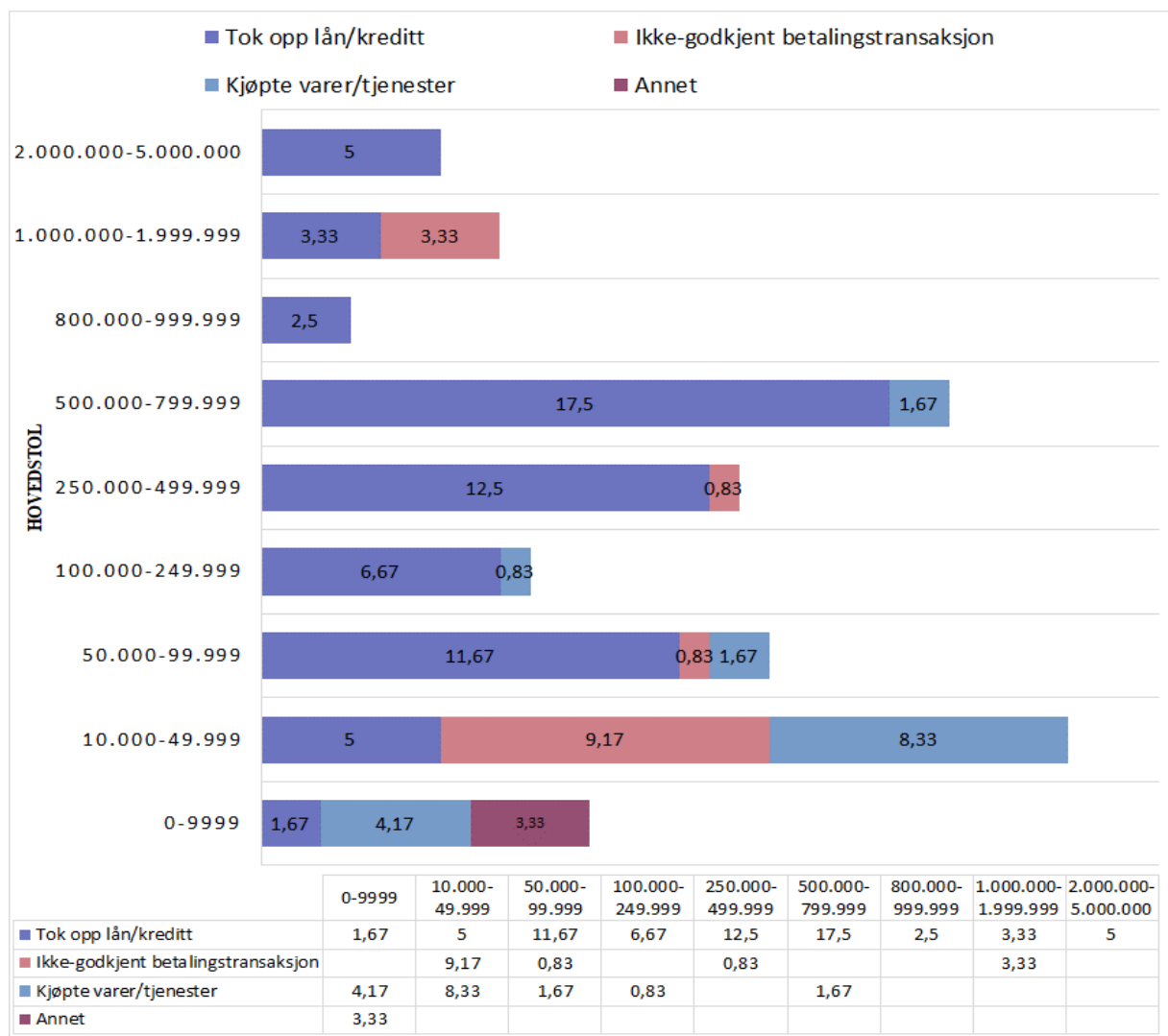
Oppsummering

- Det er overrepresentasjon av svindel ved opptak av lån og kreditt (61 %), sammenlignet med overføring av penger ut av konto (17 %) og kjøp av varer og tjenester (17 %).
- De fleste svindlene skjer hos forbrukslånsbankene.

5.4 Betydningen av svindeltype for svindelens økonomiske konsekvenser

Det er mange aspekter som kan ha innvirkning på omfanget av svindelens økonomiske konsekvenser. I tillegg til å undersøke ulike svindelhandlinger, har vi i vår

analyse også valgt å undersøke hvordan forhold ved ulike typer svindelhandlinger gir utslag i den totale økonomiske belastningen. I risikovurderinger er det relevant å ha innsikt i hvilke typer svindel som innebærer størst økonomiske konsekvenser for ofrene.

Graf 6: Kravenes totale hovedstol per observasjon, opp mot hva svindler gjorde. Prosent. 120 observasjoner.

Graf 6 illustrer fordelingen av kravenes totale hovedstol per observasjon opp mot den typen handling svindler har brukt for å utføre svindelen. Dataen i graf 6 presenterer

ikke hovedstolen for hver enkelte krav, men den totale hovedstolen for alle krav som et svindeloffer har rettet mot seg. Grafen peker på at det kan være en sammenheng mellom

svindelsummens økonomiske størrelse og ulike typer svindelhandlinger.

Analysen indikerer at opptak av lån og kreditt er svindelhandlingen som medfører de største og mest alvorlige økonomiske konsekvensene for svindelofferet. Der svindler

overfører penger ut av konto (ikke-godkjente betalingstransaksjoner), eller kjøper varer og tjenester, er kravenes hovedstol vanligvis maksimalt 50 000 kr. Frem til en hovedstol på 50.000 kroner, er det en relativt jevn fordeling i hvilken type svindel som har blitt utført.

Oppsummering

- Opptak av lån og kreditt påfører svindelofferet den største økonomiske belastningen.

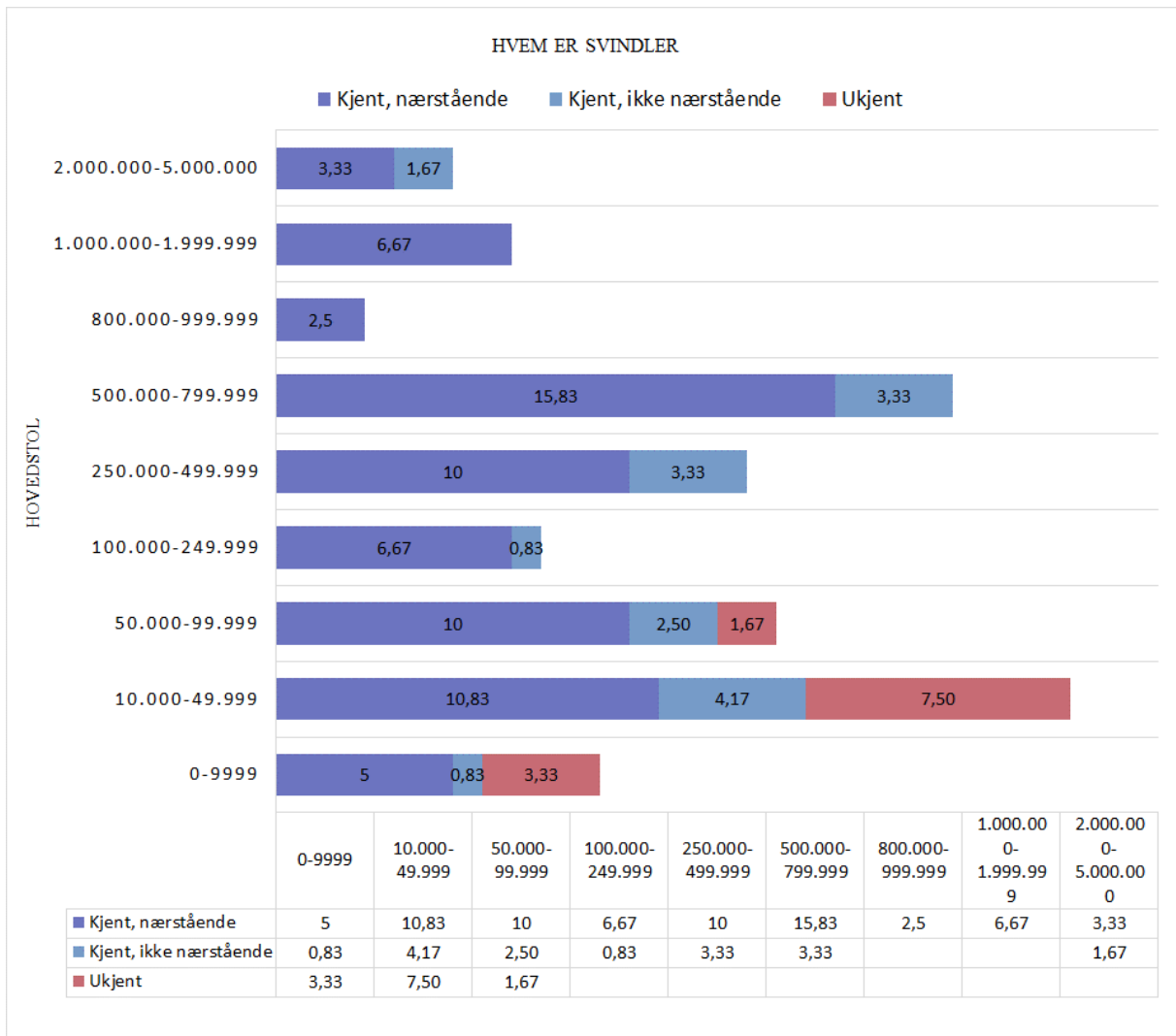
5.5 Betydningen av relasjon til svindler for svindelens økonomiske konsekvenser

Vi vil i det følgende undersøke betydningen av svindelofferets relasjon til svindler for svindelens økonomiske omfang. Studier som utgår fra spørreundersøkelser av representative utvalg, har funnet størst utbredelse av svindel gjennom phishing, som typisk begås av ukjente og anonyme telefonsvind-

lerne og hackere.¹³³ Samtidig er det begrenset med forskning om betydningen av relasjonen mellom svindeloffer og svindler for svindelens økonomiske konsekvenser.

Vi har følgelig valgt å se nærmere på betydningen av svindelofferets relasjon til svindler, for å undersøke tendenser i hvem som utfører de mest omfattende svindlene i vårt utvalg.

¹³³ Europakommisjonen (2020); Europakommisjonen (2022); FTC (2021).

Graf 7: Kravenes totale hovedstol, opp mot hvem svindler er. Prosent. 120 observasjoner.

Graf 7 illustrerer kravenes hovedstol sett opp mot svindelofferets relasjon til svindler. Tabellen tyder på at svindelofferets relasjon til svindler kan ha betydning for svindelens økonomiske tyngde.

Blant vårt utvalg er det de nærstående svindlerne som påfører offeret den største økonomiske belastningen. Der svindler er ukjent for svindelofferet, er det ingen hovedstol som er over 99 999 kr. Hele 26 %

av de nærstående svindlerne påfører offeret krav med en total hovedstol på mellom 250 000 kr og 799 999 kr. Det bemerkes at majoriteten av svindlerne i datagrunnlaget er svindel i nære relasjoner. Funnet er fortsatt av interesse siden det peker på at det ikke nødvendigvis er de anonyme telefonsvindlerne, hackere eller personer som bruker keylogging som er de som står for de mest alvorlige svindlerne med tanke på økonomisk belastning.

Oppsummering

- Det er nærstående svindlere som står for den største økonomiske belastningen.

5.6 Svindelens økonomiske betydning for svindelofrene

Tidligere spørreundersøkelser har kartlagt utbredelsen av personer som har opplevd svindel blant befolkningen. Undersøkelsene viser at svindel som følge av identitetskrenkelse innebærer et stort samfunnsproblem og rammer mange nordmenn.¹³⁴

Det er også viktig å undersøke hvordan omfanget av svindlene kan få konsekvenser for enkeltpersoner på individuelt nivå. Å bli utsatt for en identitetskrenkelse kan ha enorme økonomiske og øvrige konsekvenser for ofrene.¹³⁵

I denne delen av analysen vil vi gjennomgå svindelens omfang sett hen til svindelofferets inntekt. Svindelens omfang i sammenheng med svindelofferets inntekt vil skape et bilde om svindelens belastning for enkeltpersoner.

Omfang

For å få innsikt i hvor tyngende svindelen er for enkeltpersoner, har vi valgt å analysere noen variabler som kan indikere omfanget og størrelsen av den enkelte svindelsak. Vi har valgt å undersøke dette ved å granske hovedstolen til hvert enkelt krav, samt antall krav rettet mot svindelofferet som følge av svindelen.

¹³⁴ Europakommisjonen (2020); Europakommisjonen (2022); NorSIS og Skatteetaten (2022).

¹³⁵ Europakommisjonen (2020) s. 15, 18-19; Europakommisjonen (2022); ITRC (2022); Cross et.al. (2016) s. 806-828.

Antall krav	1-5	6-10	11-15	16-20	21-25	36-40	Missing.	Total
Total hovedstol								
0-9999	2.40	0.34	0	0	0	0	1.03	3.77
10.000-49.999	7.88	0.34	0	0	0	0	1.37	9.59
50.000-99.999	4.45	0.34	0	0	0	0	1.03	5.82
100.000-249.999	1.71	1.03	0	0	0	0	0.34	3.08
250.000-499.999	4.11	0.34	0	0	0	0	1.03	5.48
500.000-799.999	2.74	1.71	0	0	0	0	3.42	7.88
800.000-999.999	0	0	0	-0	0	0	1.03	1.03
1.000.000-1.999.999	0	0.68	0	0	0	0	2.05	2.74
2.000.000-5.000.000	0	0	0	0.68	0	0	1.37	2.05
Missing.	25.68	5.48	2.40	0.68	0.34	1.71	22.26	58.56
Total	48.97	10.27	2.40	1.37	0.34	1.71	34.93	100

Tabell 8: Kravenes totale hovedstol per observasjon (Vertikalt) og totalt antall krav som er rettet mot svindelofferet (Horisontalt). Prosent. 292 observasjoner.

I tabell 8 presenteres både variabelen som måler hvor mange krav svindelofrene har rettet mot seg og variabelen som måler svindelens totale hovedstol. Den totale hovedstolen inkluderer summen av hovedstolene for samtlige krav et svindeloffer har rettet mot seg. Analysen illustrerer omfanget av den økonomiske påkjeningen og størrelsen av svindelen vedkommende er utsatt for.

49 % av svindelofrene har mellom 1 og 5 krav rettet mot seg. I over halvparten av sakene (51 %) har svindelofferet rettet mer enn 5 krav mot seg. Det er også en tendens

for at misbruk av identitet som oftest er økonomisk anliggende. I vårt utvalg er penger involvert i svindelen i 69 % av observasjonene, i 9 % av sakene gjelder svindelen misbruk uten at penger er involvert, og i resterende 22 % er det ukjent om penger er involvert i svindelen.

Når det gjelder kravenes hovedstol indikerer analysen at svindelsummene i vårt datagrunnlag er langt høyere enn funnene i tidligere forskning. Tidligere forskning indikerer at svindelsummene ligger på mellom 3000 og 5000 kr.¹³⁶

¹³⁶ Europakommisjonen (2020) s. 15; FTC (2021) s. 23.

Det er store variasjoner av svindlenes økonomiske størrelse. Av de saker hvor det er tilgjengelig informasjon om kravenes hovedstol, er det i vårt utvalg flest observasjoner hvor hovedstolen ligger på henholdsvis 10 000 – 49 000 kr (10 %) og 500.000 - 799.999 kr (8 %). Kravets hovedstol er i 19 % av observasjonene under 100 000 kr. I 13 % av observasjonene er kravets hovedstol mellom 250 000 og 799 999 kr. Det at sum-

men i tidligere forskning indikerer økonomisk belastning på mellom 3000 og 5000 kr, kan henge sammen med at samme studier indikerer at vanligste misbruk er kjøp og salg av varer og tjenester. Vanligste misbruk i denne rapporten er kreditt- og låneopptak. Graf 6 viser data som støtter at kjøp av varer og tjenester innebærer en langt mindre byrdefull svindelsum, sammenlignet med kreditt- og låneopptak.

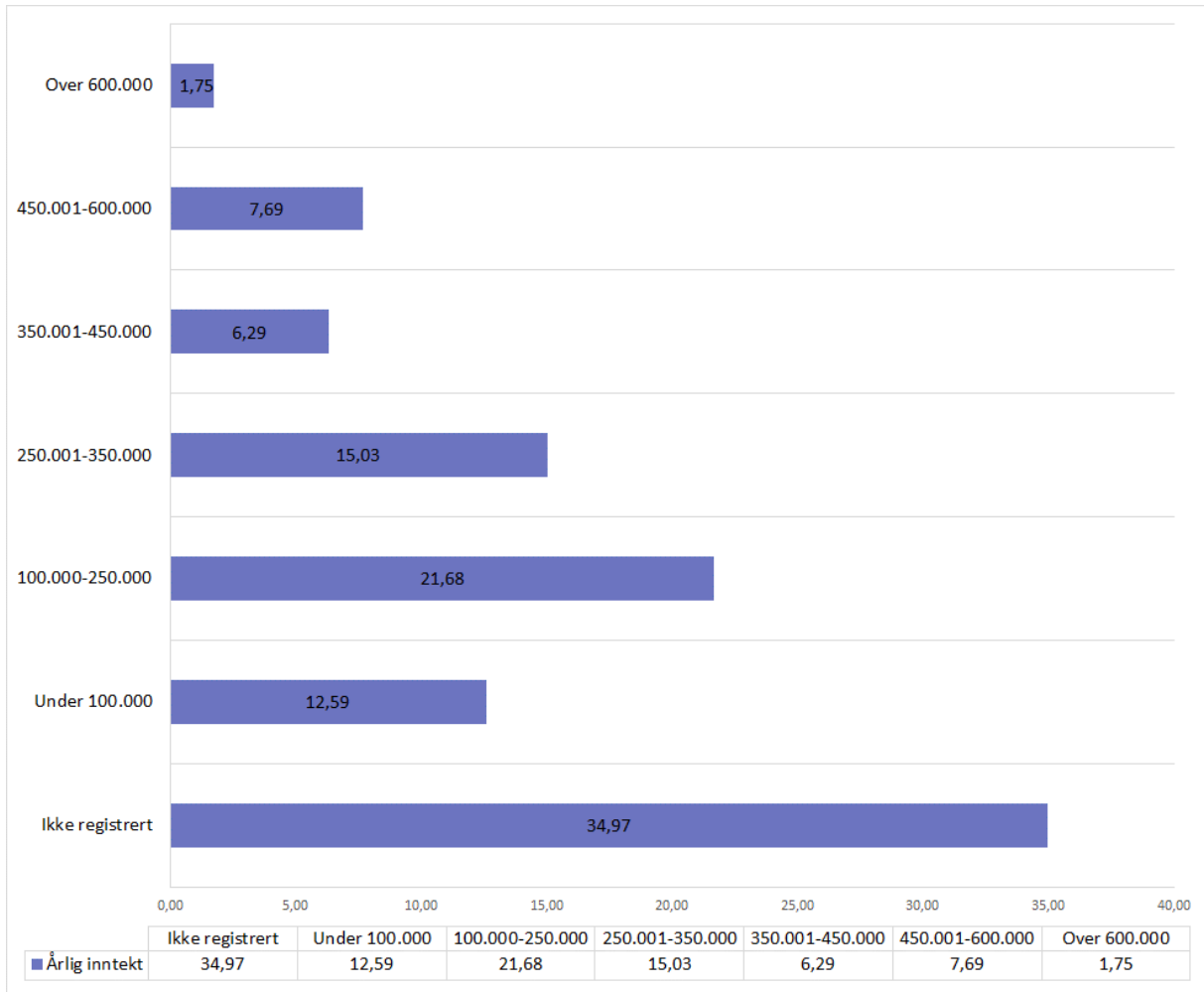
Oppsummering

- Det er en stor variasjon av svindlenes totale svindelsummer i vårt utvalg. Summene er gjen-nomgående langt høyere i våre funn, enn i tidligere forskning.
- I 49 % av observasjonene har svindelofferet 1 til 5 krav rettet mot seg. I over halvparten av sakene (51 %) har svindelofferet rettet mer enn 5 krav mot seg.

Inntekt

For å undersøke hvilken økonomisk belastning svindelsummen har påført offeret, har vi undersøkt den økonomiske situasjonen til ofrene for identitetskrenkelse. Vi har valgt å se på svindelofferets årlige inntekt, det

året klienten tok kontakt med rettshjelpstiltaket. En sammenligning av svindelofferets årlige inntekt og svindelens størrelse kan gi større innsikt om negative virkninger som følge av identitetskrenkelsen og antyde hvor tyngende svindelen kan være for enkeltpersoner.

Graf 9: Svindelofferets årlige inntekt. Prosent. 286 observasjoner.

I graf 9 illustreres en prosentuell fordeling av svindelofrenes årlige inntekt. Grafen bygger på 286 tilgjengelige observasjoner i vårt utvalg. Gatejuristen registrerer ikke klientenes årlige inntekt. Observasjonene fra Gatejuristen inkluderes fremst i verdikategorien «Ikke registrert».

Nesten halvparten av observasjonene viser til at svindelofferet har en årlig inntekt på

under 350 000 kroner. 13 % har en årlig inntekt på under 100 000 kroner. Rundt 34 % har en årlig inntekt som er under EUs lavinntektsgrense for enslige uten barn – 242 000 kroner.¹³⁷

Funnene bidrar til to mulige indikatorer. For det første gir funnene uttrykk for at svindlene innebærer store økonomiske konsekvenser for det enkelte offeret. For ofrene med lavere årlig inntekt vil sannsynligvis

¹³⁷ Statistisk Sentralbyrå (2022, 1. september).

også svindlene med lavere total hovedstol representere en betydelig økonomisk belastning. Sett hen til tidligere forskning er det grunn til å tro at svindelofrene vil slite med å betale løpende utgifter, og at den økonomiske belastningen innebærer en emosjonell og psykisk påkjenning.¹³⁸

For det andre indikerer grafen at majoriteten av utvalget befinner seg på den nedre inntektsskalaen. I tidligere forskning er inntekt anerkjent som en mulig risikofaktor. Noen undersøkelser fra USA finner sammenheng mellom høy inntekt og risiko for identitetskrenkelse.¹³⁹ Mens andre studier fra Europa viser på at lav sosial status i et høyinntektsland innebærer en risikofaktor for identitetskrenkelse.¹⁴⁰ Vår data sier lite om sosial status og er ikke tilstrekkelig for å fastslå en sammenheng mellom lav inntekt og risiko å bli utsatt for identitetskrenkelse. Funnene er fortsatt viktige for å peke på at personer

med lav inntekt i stor grad også blir utsatte for identitetskrenkelse i Norge. Svindel som følge av identitetskrenkelsen vil for denne gruppen få alvorlige økonomiske konsekvenser.

Igjen er det viktig å framheve at forskningens empiriske datamateriale baseres på saker hos Jussbuss, JURK og Gatejuristen som tilbyr gratis rettshjelp. Det kan bety at utvalgets årlige inntekt ikke er representativ for den totale populasjonen som er alle svindeloffer i Norge. Funnene er fortsatt interessante for å si noe om svindelens økonomiske konsekvenser for gruppen som har mottatt gratis rettshjelp, som vår rapport bygger på. Det kan øke forståelsen for hvordan identitetskrenkelser til stor del også påvirker særlig sårbare grupper i samfunnet, og de konsekvensene det innebærer for den enkelte.

Oppsummering

- Rundt halvparten av observasjonene viser til at svindelofferet har en årlig inntekt på under 350 000 kroner, som gir uttrykk for at svindlene innebærer store økonomiske konsekvenser for ofre.

¹³⁸ Europakommisjonen (2020) s. 15, 18–19; ITRC (2022); Button (2009); Cross (2016) s. 806–828; Europakommisjonen (2022) s. 47.

¹³⁹ Anderson (2006) s. 160–71; Reyns (2013) s. 216–38; Harrell, 2019.

¹⁴⁰ Williams (2016) s. 21–48.

6 Prosess og utfall

6.1 Innledning

Som siste del i analysen formidles her kjennetegn ved de rettslige og utenrettslige prosessene i de enkelte sakene. Formålet med analysen er å bidra med kunnskap om tendenser ved henholdsvis straffeprosessuell og sivilprosessuell forfølgning, og sammenhengen mellom de to. Funnene i analysen peker på hvilke rettslige hindre svindelofrene står overfor, og kan belyse endringsbehov i den rettslige håndteringen av identitetskrenkelser. Kunnskapen kan bidra til utviklingen av rettsregler og rettshjelp som gir bedre muligheter å ivareta enkeltes beskyttelse.

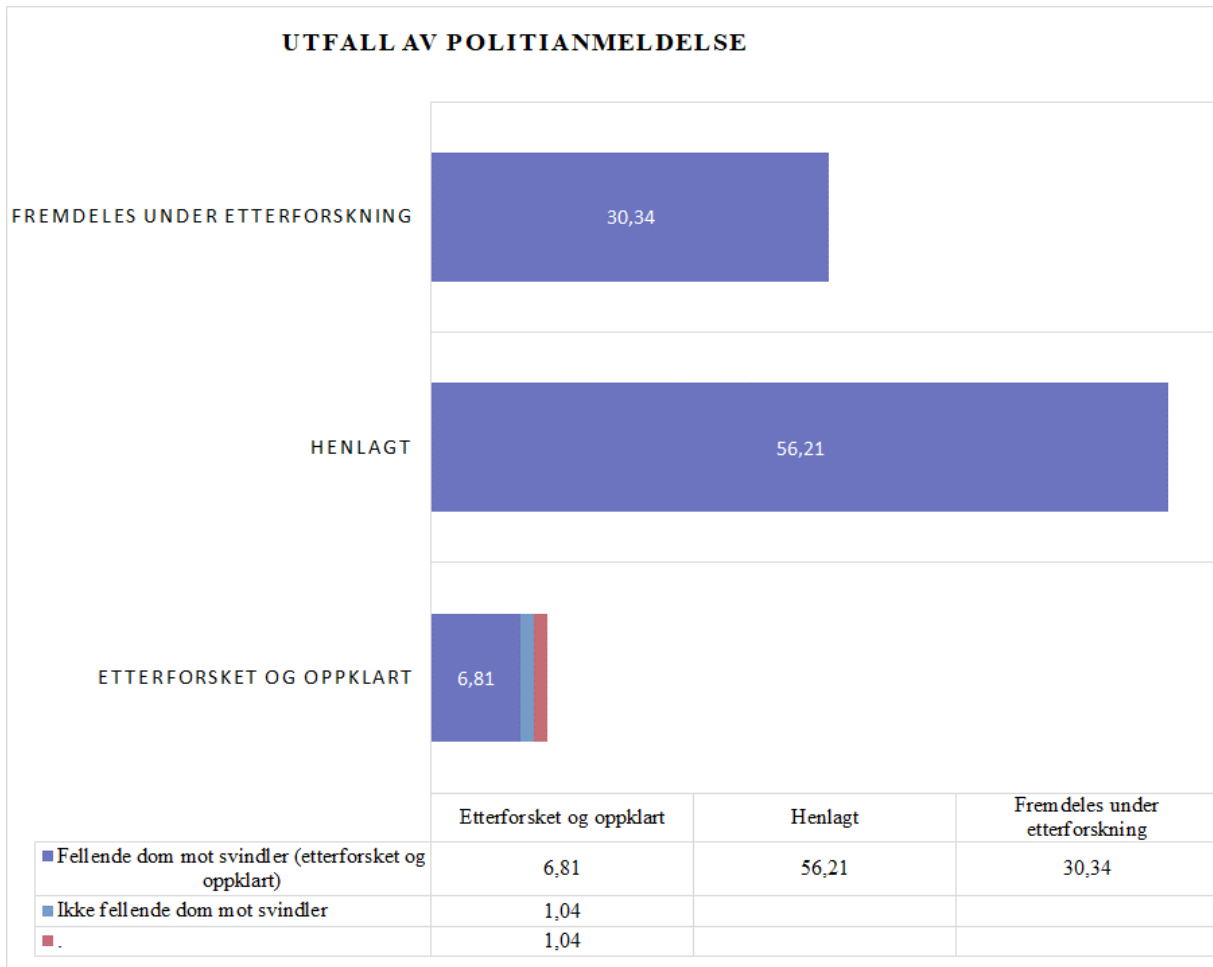
Analysen ser først på politietterforskningen av straffesaken mot svindler, og betydningen av straffesaken for innkrevingen av

svindelbeløpet. For å undersøke politietterforskningen har vi valgt å se på anmeldelsesrate og utfall av anmeldelse.

For å undersøke den sivilrettslige rettsprosessen har vi sett på hvor langt i prosessen kravet var kommet da svindelofferet tok kontakt, samt hvor kravene var i rettsprosessen da saken ble avsluttet hos et av rettshjelptiltakene. I tillegg har vi valgt å fokusere på de kravene som er gått til tvangsinn drivelse, og de kravene som er avgjort i rettsapparatet.

Analysen vil kunne bidra til å belyse svindelofferets behov for rettslig bistand, tilgang på rettsapparatet, samt gi innsikt i hvorvidt dagens rettssystem er egnet til å håndtere inndrivelse av krav som stammer fra identitetskrenkelser. Videre kan analysen bidra til å belyse forholdet mellom den strafferettslige og sivilrettslige prosessen.

6.2 Strafferettslig forfølgning

Graf 10: Utfall av politianmeldelse og fordeling av fellende dom mot svindler når anmeldelsen er etterforsket og oppklart. Prosent. 191 observasjoner.

Anmeldelsesrate og utfall av anmeldelse

Av 262 observasjoner ble 201 saker (77 %) anmeldt og 61 (23 %) ikke anmeldt. Graf 10 illustrerer de observasjoner hvor sakene ble politianmeldt og det utfall politianmeldelsen fikk. Funnene samsvarer med undersøkelse av det frivillige rettshjelpiltaket for svindelofre ITRC i USA, som kan indikere at dersom et svindeloffer får kontakt med et

rettshjelpiltak, så vil de fleste ofre anmelde forholdet.

Funnene i analysen trekker i retning av at få anmeldelser av identitetskrenkelse blir etterforsket og oppklart. 56 % av sakene ble henlagt og kun 9 % av anmeldelsene blir etterforsket og oppklart. Ved tidspunktene for datainnsamlingen, var det 30 % av sakene som fremdeles var under etterforsk-

ning. Den lave oppklaringsraten kan eventuelt medføre at færre velger å anmelde forholdet.¹⁴¹

Grafen gir uttrykk for at et klart flertall av sakene som blir etterforsket og oppklart resulterer i en fellende dom mot svindler. Av sakene som ble etterforsket og oppklart, ble 13 (77 %) avgjort med fellende dom mot svindler, 2 (12 %) ble ikke avgjort med fellende dom svindler, og 2 er kategorisert som missing (12 %). Den lave raten av saker som blir etterforsket, sett opp mot at de sakene som faktisk blir etterforsket i det store hele også blir oppklart, kan indikere at politiet kun prioriterer å etterforske de helt klare sakene.

Et tydelig funn i analysen er at blant sakene som det ble avgjort med fellende dom mot svindler, var det ikke registrert noen observasjon hvor kreditorene i etterkant av avgjørelsen rettet kravet mot svindler. I variabelen som spør om kreditoren rettet kravet mot svindleren som følge av domfellelse, har vi totalt 8 observasjoner. At variabelen har få observasjoner er et utslag av at vi har få observasjonen i datagrunnlaget hvor anmeldelsen ledet til at saken ble etterforsket og

oppklart. På tross av at det er få observasjoner viser analysen fortsatt en tydelig trend at kreditorene fortsetter å rette krav om dekning av svindelsummen, på tross av at svindler er blitt dømt i straffesaken.

¹⁴¹ Smith (2008) s. 387; Button et.al. (2009) s. 806-828.

Utfall anmeldelse	Etterforsket &			Total
	oppklart	Henlagt	Fremdeles under etterforskning	
Tapsfordeling				
Svindelloffer	0	27.27	6.36	33.64
Kreditor	4.55	27.27	15.45	47.27
Svindelloffer & Kreditor	0.91	6.36	2.73	10.00
Svindler	4.55	1.82	0.91	7.27
Svindelloffer & Svindler	0.91	0	0.91	1.82
Total	10.91	62.73	26.36	100

Tabell 10: Hvem som ble pålagt ansvaret i kravets tapsfordeling (Vertikalt) og utfall av politianmeldt forhold (Horisontalt). Prosent. 110 observasjoner.

Tabell 10 analyserer hvordan tapet ble fordelt på henholdsvis svindelloffer, kreditor og svindler, sett opp mot utfallet av politianmeldelsen. Det er verdt å minne om at undersøkelsen observerer saker hvor offeret har fått bistand fra et rettshjelptiltak. Tapsfordelingen er følgelig til dels et resultat av den rettslige bistanden gitt til svindellofferet. Variabelen som uttrykker tapsfordelingen, illustrerer fordelingen på tidspunktet hvor svindelsaken ble avsluttet hos et av de tre rettshjelptiltakene.

Av 110 observasjoner ble tapet dekket av kreditor i 47 % av tilfellene og dekket av svindellofferet i 34 % av tilfellene. I 10 % av observasjonene blir tapet fordelt mellom svindellofferet og kreditor. Svindler dekker

tapet i 7 % av tilfellene. I 2 % av observasjonene ble tapet fordelt på svindler og svindellofferet.

Tabellen kan illustrere betydningen av straffesakens utfall for hvordan tapet blir fordelt på de ulike aktørene. Det mest fremtredende funnet er at i tilfellene hvor politianmeldelsen endte med at saken ble etterforsket og oppklart, er det ingen observasjoner hvor svindellofferet står med tapet alene. Det er en betydelig større tendens at svindellofferet blir pålagt ansvaret for svindelbeløpet alene dersom saken blir henlagt.

Av den totale andelen observasjoner hvor svindler dekker tapet (7 %), skjer dette i majoriteten av observasjoner hvor saken ble etterforsket og oppklart (5 %). I tilfellene

hvor saken fremdeles er under etterforskning dekker også kreditor tapet i stor utstrekning (16 %). Analysen kan indikere betydningen av etterforskning for at svindelbeløpet enten blir pålagt den som utførte svindelen eller at kreditor tar på seg tapet.

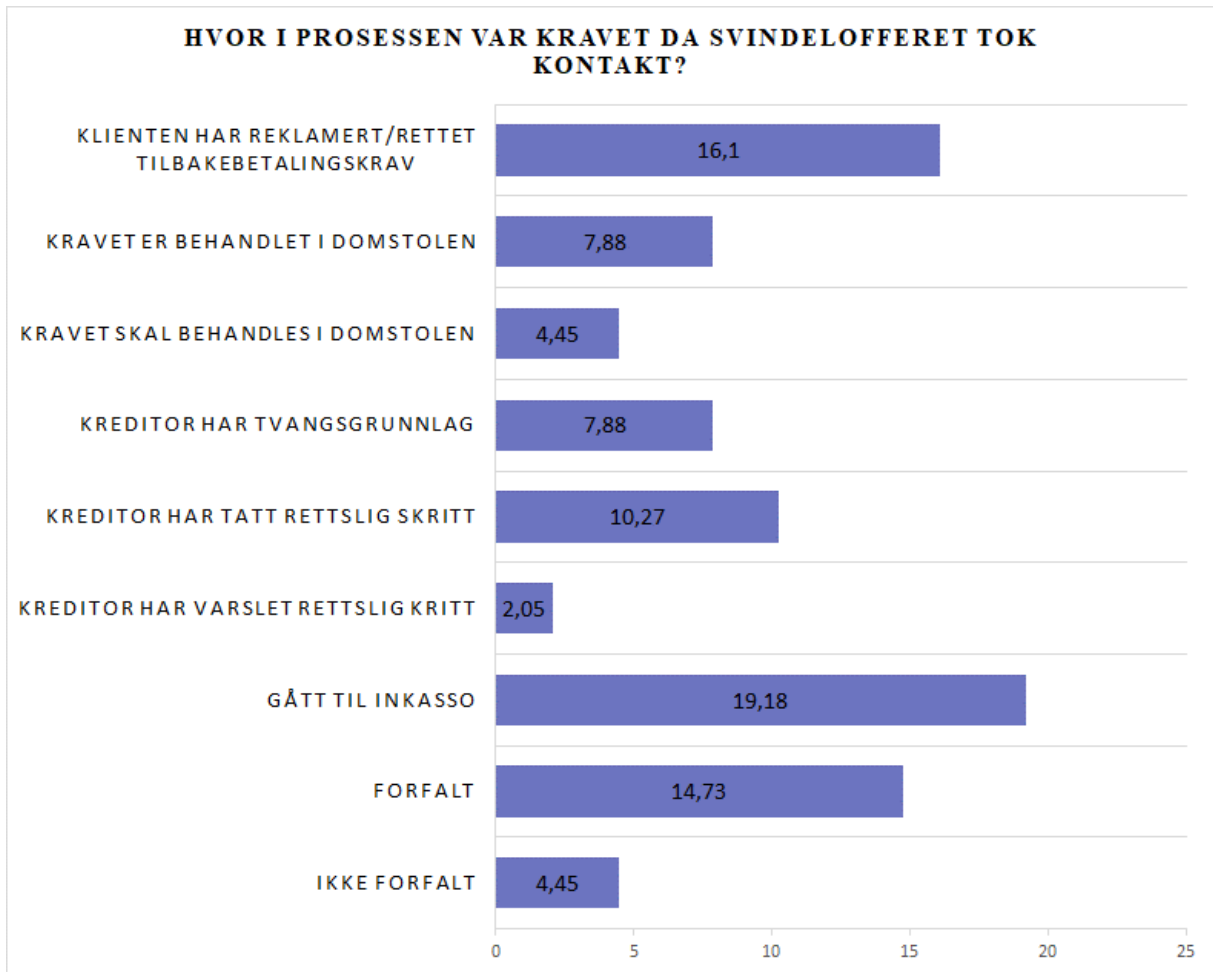
Analysen er ikke egnet til å gi svar på hvorfor kreditor i større utstrekning påtar seg å dekke tapet i sakene som fremdeles er under

etterforskning, eller som er etterforsket og oppklart. Etterforskning av svindelsakene vil imidlertid bidra til å oppklare hendelsesforløpet. Det kan tenkes at kreditor er mer villig til å påta seg tapet i sakene som står seg bevismessig sterkere. En annen mulig forklaring er at sakene som politiet velger å etterforske er av slik karakter hvor svindelofferet står sterkere.

Oppsummering

- Av de saker som ble etterforsket og oppklart, ble 13 (77 %) avgjort med fellende dom mot svindler. Ingen av sakene som ble avgjort med fellende dom mot svindler, resulterte i at kreditor rettet kravet mot svindler direkte som en følge av dommen.
- Av 262 observasjoner ble 201 (77 %) anmeldt og 61 (23 %) ikke anmeldt. 56 % av sakene ble henlagt og kun 9 % av anmeldelsene blir etterforsket og oppklart. 30 % av sakene var fremdeles under etterforskning.
- På tidspunktet saken avsluttes hos rettshjelpiltaket ble tapet dekket av kreditor i 47 % av tilfellene og dekket av svindelofferet i 34 % av tilfellene. I 10 % av observasjonene blir tapet fordelt mellom svindelofferet og kreditor. Svindler dekker tapet i 7 % av tilfellene.
- Svindelofferet er mest utsatt for å stå med det økonomiske tapet alene der politianmeldelsen er henlagt.
- I tilfellene hvor politianmeldelsen endte med at saken ble etterforsket og oppklart, er det ingen observasjoner hvor svindelofferet står med tapet alene.

6.3 Sivilrettslig forfølgning

Graf 11: Kravenes status i rettsprosessen da svindelofferet tok kontakt med rettshjelpstiltakene Jussbuss, JURK eller Gatejuristen. Prosent. 292 observasjoner.

Graf 11 illustrerer hva som var skjedd med kravet, da svindelofferet tok kontakt med JURK, Jussbuss eller Gatejuristen. Variabelen har flersvarsalternativer. Det innebærer at en observasjon kan gi utslag i analysen på flere av svarsalternativene.

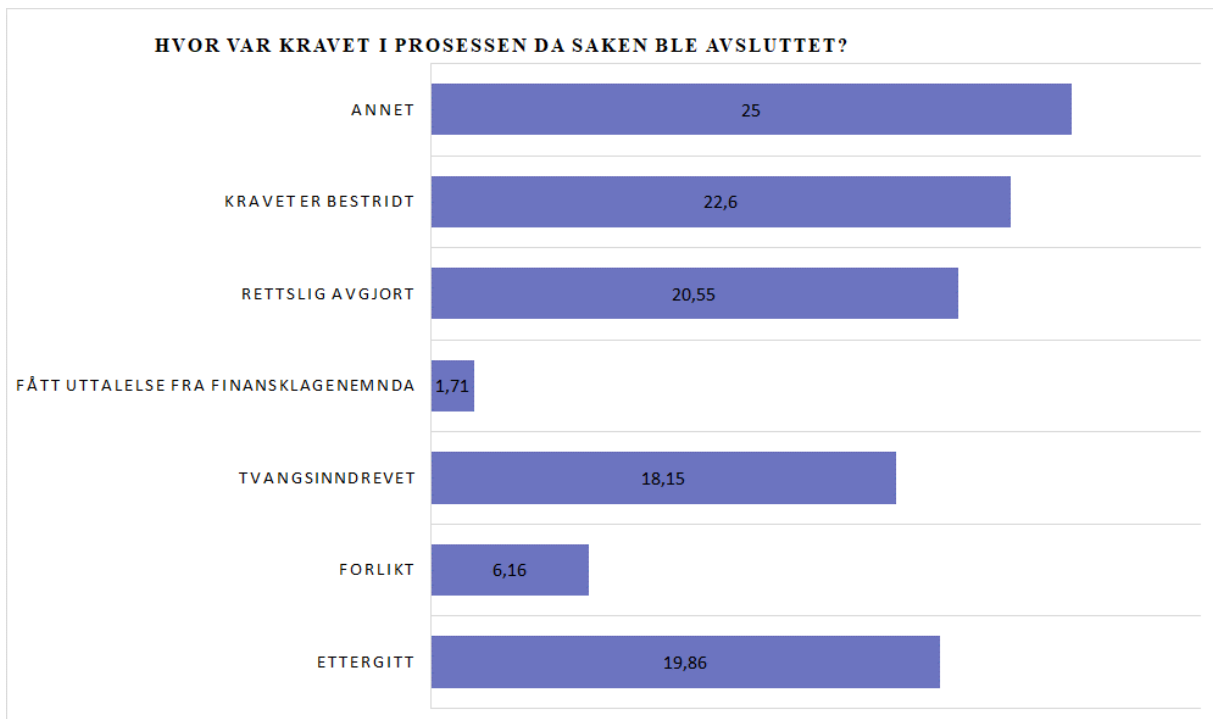
Da svindelofferet tok kontakt med rettshjelpstiltaket var 8 % av sakene allerede behandlet av domstolen, og 4 % skulle bli behandlet av domstolen. I 10 % av sakene

hadde kreditor tatt rettslig skritt for å skaffe seg tvangsgrunnlag, og i 2 % av sakene var det kun varslet rettslig skritt. I 8 % av sakene hadde kreditor allerede tvangsgrunnlag. I 15 % av observasjonene hadde svindelofferet tatt kontakt da kravet forfalt. Kun 5 % tok kontakt før kravet var forfalt.

Grafen illustrerer et stort sprik i tidspunktet svindelofferet tar kontakt med rettshjelpstil-

budet. Det kan indikere stor variasjon i tidspunktet hvor svindelofre opplever å ha behov for rettshjelp. Grafen tyder på at svindeloffer enten tar kontakt relativt umiddelbart, allerede før kravet er forfalt, når kravet er forfalt eller er gått til inkasso, eller at svindelofferet først tar kontakt en god stund etter at kravet har forfalt. For klientene som ikke tar kontakt raskt, illustrerer grafen at klienten heller tar kontakt etter kreditor har tatt rettslig skritt, enn når det er varslet rettslig skritt.

Analysen gir ikke svar på hvorfor noen av svindelofrene oppsøker rettshjelp sent. Det kan være mange mulige forklaringer. Det kan ta tid før svindelofferet oppdager at de er utsatt for svindel.¹⁴² Er svindelofferet utsatt for svindel av en nærstående, vil den nærstående kunne bestille postoppbevaring eller gjemme unna brev fra kreditor. Det er også mulig at faktorer som svindelens omfang, og den psykiske påkjenningen svindelens innebærer for den enkelte, påvirker svindelofferets handlemåte.

Graf 12: Kravenes status i rettsprosessen da saken ble avsluttet hos JURK, Jussbuss eller Gatejuristen. Prosent. 292 observasjoner.

Graf 12 illustrerer hvor kravene var i rettsprosessen da saken ble avsluttet hos et av

rettshjelpiltakene. Variabelen har flersvarsalternativer, hvilket betyr at en observasjon kan inneholde mer enn ett svar.

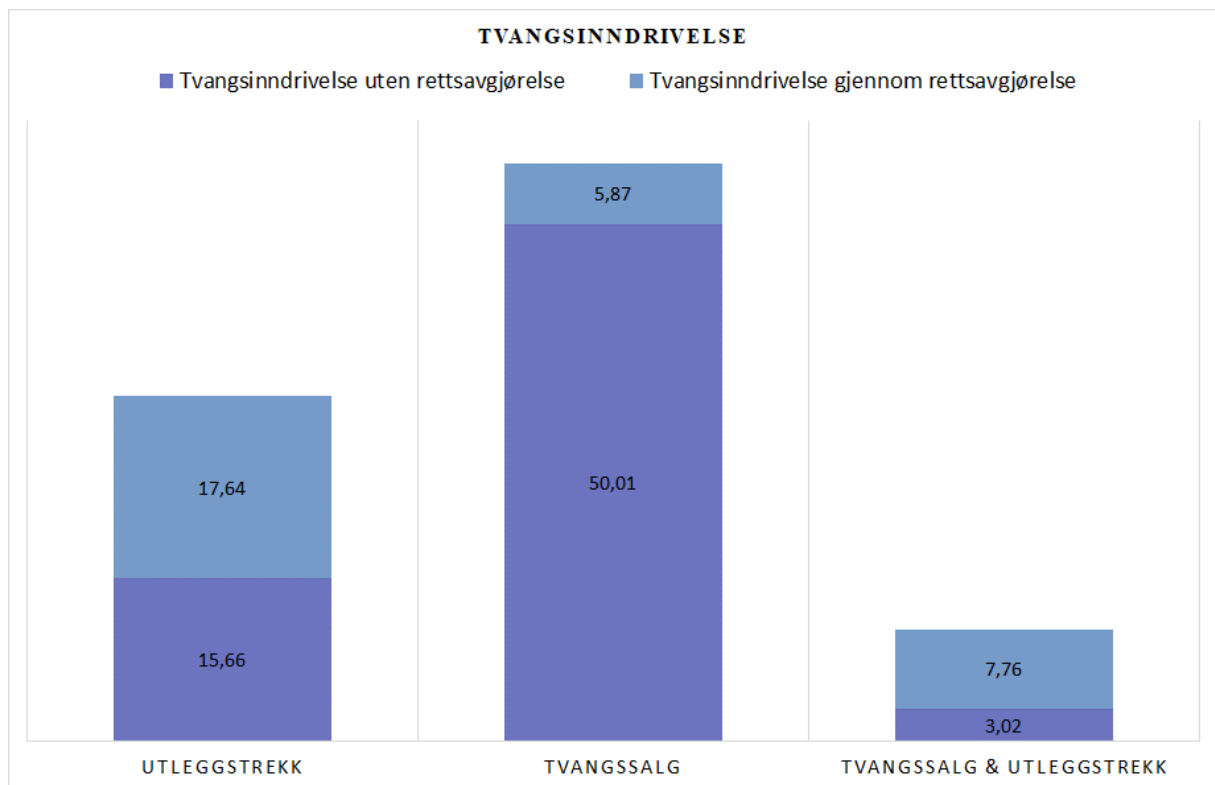
¹⁴² Europakommisjonen (2022) s. 16.

Av alle saker som blir behandlet av retts-
hjelpiltakene, ender kreditor i nesten 20 %
av sakene med å ettergi kravet, og 6 % blir
forlikt. Omtrent like mange saker som blir
ettergitt, ender med at kravet blir rettslig av-
gjort (21 %), eller tvangsinnrevet av kredi-
tor (18 %) når saken avsluttes. I 23 % av ob-
servasjonene blir saken avsluttet etter at

svindelofferet har bestridt ansvar for svin-
delsummen.

I det følgende vil vi undersøke nærmere kra-
vene som blir tvangsinnrevet og kravene
som er rettslig avgjort på tidspunktet hvor
saken avsluttes.

6.4 Krav som har gått til tvangsinnrivelse

Graf 13: Typen tvangsinnrivelse og om tvangsinnrivelsen er et resultat av en rettsavgjørelse. Prosent. 102 observasjoner.

Graf 13 illustrerer de observasjoner hvor det er begjært tvangsinnrivelse av kravene. Vi har delt inn verdikategoriene i begjæring om tvangsinnrivelse gjennom utleggstrekk, begjæring av tvangsinnrivelse ved

tvangssalg og kombinasjonen av begjæring om utleggstrekk og tvangssalg.

Utleggstrekk innebærer at namsmyndighetene gir kreditorene dekning i inntekt som

lønn og trygd, for å innfri det skyldte beløpet.¹⁴³ Tvangssalg innebærer at namsmyndigheten selger unna formuesgoder som bil, båt og fast eiendom, til dekning for det skyldte beløpet, jf. tvangsfullbyrdelsesloven kapitlene 8–12.¹⁴⁴ I grafen illustreres også tilfellene hvor det er begjært både utleggstrekk og tvangssalg. Kombinasjonen kan være et resultat av at observasjoner kan inneholde flere krav som har resultert i forskjellige typer tvangsinndrivelsler.

Av sakene som tvangsinndrives har kreditor i over halvparten av sakene begjært tvangssalg av svindelofferets eiendeler (56 %). I

over en tredjedel av sakene har kreditor begjært utleggstrekk (33 %). I resten av sakene har kreditor begjært både utleggstrekk og tvangssalg (11 %).

Grafen gir også uttrykk for andelen av saker som har gått til tvangsinndrivelse uten å ha blitt rettslig avgjort, og de som har blitt rettslig avgjort. Av 102 saker som går til tvangsinndrivelse, har 31 % tvangsgrunnlag utfra en rettsavgjørelse og 69 % av kravene har fått tvangsgrunnlag uten rettsavgjørelse.

¹⁴³ Tvangsfullbyrdelsesloven 1992, kap. 7.

¹⁴⁴ Tvangsfullbyrdelsesloven 1992, kap. 8–12.

Tapsfordeling	Svindel-		Svindelloffer &		Svindelloffer &	Total
	offer	Kreditor	Kreditor	Svindler	Svindler	
Rettsavgjørelse						
Fraværdsdom i forliksrådet	33.93	3.57	3.57	1.79	0	42.86
Dom i forliksrådet	3.57	19.64	0	7.14	1.79	32.14
Dom i tingretten	1.79	3.57	0	7.14	0	12.50
Fraværdsdom & dom i forliksrådet	1.79	3.57	3.57	0	0	8.93
Dom i forliksrådet & tingretten	0	0	1.79	0	0	1.79
Fraværdsdom & dom i lagmannsretten	0	1.79	0	0	0	1.79
Total	41.07	32.14	8.93	16.07	1.79	100

Tabell 14: Kravets rettsavgjørelse (Vertikalt) og kravets tapsfordeling (Horisontalt). Prosent. 54 observasjoner.

6.5 Krav avgjort med rettsavgjørelse

Tabell 14 presenterer kravenes endelige tapsfordelinger sett hen til hvilken type rettsavgjørelse som kravet ble avgjort med. Variabelen om rettsavgjørelse inkluderer kun observasjonene fra de krav hvor kravet ble avgjort med rettsavgjørelse.¹⁴⁵

Tabellen viser at 43 % av rettsavgjørelsene blir avsagt med fraværdsdom i forliksrådet.

Av disse blir svindellofferet pålagt å dekke tapet i 79 % av observasjonene. Motsetningsvis, der det blir avsagt dom etter rettsmøte i forliksrådet (32 %) eller i tingretten (13 %), blir kreditor eller svindler pålagt å dekke hele eller deler av tapet i 84 % av observasjonene.

¹⁴⁵ Siden en klient (observasjon) kan ha flere krav rettet mot seg, betyr det samtidig at en observasjon kan inneholde flere forskjellige rettsavgjørelser. Dermed inneholder tabellen kombinerte

verdikategorier der klients krav for eksempel både har fått fraværdsdom i forliksrådet og dom i tingretten.

Funnene gir uttrykk for at svindelofferet oftest må bære den økonomiske byrden svindelen innebærer, dersom kravet er avgjort med fraværdom. Tendensen i analysen er at tapsfordelingen kan være avhengig av i hvor stor utstrekning svindelofferet har vært deltagende i rettsprosessen.

Funnene taler for at tilgangen på rettsapparatet er nødvendig for å sikre beskyttelsen av svindelofrene. Undersøkelsen er ikke egnet til å avdekke årsaken til at ofrene ikke er deltagende i rettsprosessene. Funnene gir allikevel antydninger på et behov for en praksisendring i rettsinndrivelsesprosessen som sikrer inkludering av svindelofre i

rettsprosessen. Analysen kan indikere at inndrivelsesprosessen ikke har nødvendige sikkerhetsmekanismer for å fange opp om debitor er et svindeloffer for identitetskrenkelse.

I tillegg kan analysen tale for betydningen av tilgang til rettshjelp for kravets tapsfordeling. Det kan antas at de saker som har blitt avgjort med fraværdom i forliksrådet, er gjort før offeret oppsøkte rettshjelp. Det er verdt å nevne at Rettshjelpsutvalget vurderte å gjøre saker om ID-tyveri til et prioritert område for fri rettshjelp i ny rettshjelpslov, men at utvalget til slutt avviste forslaget.¹⁴⁶

¹⁴⁶ NOU (2020: 5) s. 163.

Oppsummering

- Når saken avsluttes hos rettshjelpiltaket blir svindelsummen fortsatt tvangsinndrevet av i kreditor i 18 % av sakene, i 20 % av sakene ettergir kreditor kravet, 30 % av kravene er rettslig avgjort når saken avsluttes, 23 % av sakene har blitt bestridt, 6 % er forlikt, 2 % har fått uttalelse fra Finansklagenemnda og 25 % har blitt registrert under «annet».
- Av sakene som tvangsinndrives har kreditor i over halvparten av sakene begjært tvangssalg av svindelofferets eiendeler. I over en tredjedel av sakene har kreditor begjært utleggstrekk.
- Det er overrepresentasjon av observasjoner hvor kravet blir tvangsinndrevet uten at kravet er rettslig avgjort. I disse sakene har kreditor tvangsgrunnlag på annet grunnlag.
- Av kravene som blir rettslig avgjort, er det en klar overrepresentasjon blant krav som blir avgjort ved fraværdsdom i forliksrådet (43 %). I sakene som blir avgjort med fraværdsdom blir svindelofrene pålagt å dekke hele tapet i 79 % av tilfellene.
- Av de saker som har blitt rettslig avgjort og svindelofferet har vært involvert i rettsprosessen, har 32 % av kravene blitt rettslig avgjort ved dom i forliksrådet, og 13 % ved dom i tingretten. Av det totale antall observasjoner hvor svindelofferet har vært involvert i rettsprosessen, blir kreditor eller svindler pålagt å dekke hele eller deler av tapet i 84 % av tilfellene.
- Funnene tyder på at i sakene hvor svindelofferet har vært deltagende i rettsprosessen og har fått anledning til å tale sin sak, er det større sannsynlighet for at kreditoren eller svindleren må dekke hele eller deler av tapet.

7 Konklusjon og veien videre

I Norge er det blitt gjennomført mange initiativ for å utvikle brukersikkerheten hos de forskjellige eID-løsningene. Samtidig har det vært få undersøkelser som har sett på hvilke faktorer som innebærer særlige risikoer for å bli utsatt for identitetskrenkelse ved bruk av elektroniske identiteter. Denne rapporten har bidratt med en empirisk fremstilling av svindel ved misbruk av elektroniske identiteter, der svindelofferet har tatt kontakt med et av rettshjelptiltakene JURK, Jussbuss eller Gatejuristen. Rapporten har belyst svindelofferets bakgrunn, trekk ved selve svindelen, svindelens økonomiske betydning, samt rettslig og utenomrettslig prosess i de enkelte sakene.

Undersøkelsens formål har vært å tilrettelegge for en kartlegging av de demografiske aspekter, rettslige utfordringer og elektroniske sikkerhetsbrister som står i fare for å svekke borgernes beskyttelse med tanke på bruk av elektroniske identiteter. Ambisjonen med rapporten har ikke vært å produsere generaliserbar kunnskap om alle svin-

delofre og svindel som følge av identitetskrenkelser generelt i Norge, men heller å kartlegge mulige sårbarheter for denne typen kriminalitet i samfunnet. Vår empiriske analyse har avdekket flere interessante funn og nye problemstillinger som vi mener bør utforskes dypere for å danne en bedre forståelse av fenomenet identitetskrenkelse.

Funnene vil også bli brukt som et utgangspunkt for mer inngående forskning på området i SODI-prosjektet arbeidspakke 2, som skal fortsette å forske på svindel ved misbruk av elektroniske identiteter og samfunnsikkerhet. Gjennom «mixed methods» skal prosjektet inkludere kvalitativ og kvantitativ empiri. Den neste fasen tilrettelegger også en formålsrettet datainnsamling som sikrer bedre datakvalitet.

Denne avsluttende delen av rapporten vil diskutere noen av analysens mest fremtredende funn og presentere nye problemstillinger som har oppstått som følge av funnene.

7.1 Svindelofferet og svindler

Alder

- I vårt utvalg er de yngre aldersgruppene mest utsatte for identitetskrenkelse. Den yngre aldersgruppen (19-30 år) er dobbelt så utsatt som den eldre aldersgruppen (61-67 år).
- Mennene ble mer utsatt for identitetskrenkelse i de yngre aldersgruppene 19-30 år (10 %) og 31-40 år (10 %). Kvinnene derimot ble mest utsatt i aldersgruppene 19-30 år (12 %) og 41-50 år (15 %).

I analysens første del ble det presentert funn som beskriver hvem svindelofferet er og hvilken relasjon svindler har til svindelofferet. Funnene presenterer nye problemstillinger og interesseområder for videre studier.

Analysen har vist at alle aldersgrupper kan bli rammet, men at det i vårt utvalg er de yngre aldersgruppene som oftest utsettes for

identitetskrenkelser. Datagrunnlaget indikerer at de kvinnelige svindelofrene er noe eldre enn de mannlige. Menn blir i noe større grad utsatt i aldersgruppen 19–40 år, mens kvinnene blir mest utsatt i aldersgruppen 19–50 år. Funnet bekrefter tidligere forskning som peker på at det ikke nødvendigvis er de eldre som er mest utsatte for identitetskrenkelse.

Relasjon til svindler

- Kvinner blir i størst grad utsatt for identitetskrenkelse av nærstående. Innad i den totale gruppen som er utsatt for identitetskrenkelse av en nærstående, er om lag 80 % kvinner.
- Menn blir i størst grad utsatt for identitetskrenkelse av ukjente svindlere (46 %), etterfulgt av en nærstående (36 %) og av en annen bekjent (18 %).
- Kvinner i alle aldersgrupper er mest utsatt for identitetskrenkelse av en nærstående. Mennene er derimot mest utsatt for identitetskrenkelse av en nærstående person i de yngre aldersgruppene 19-30 år og 31-40 år.

Et sentralt funn i rapporten er betydningen av svindelofferets relasjon til svindler. Rapporten indikerer særlig en sammenheng mellom svindelofferets kjønn og nærhet til svindler. Rapporten har vist at det klare flertallet av kvinner blir utsatt for identitetskrenkelser av en nærstående person. Menn blir i størst grad utsatt for identitetskrenkelse av en ukjent.

Tidligere forskning har pekt på muligheten for at svindlere utnytter tillitsforhold i nære relasjoner til å gjennomføre identitetskrenkelsen. Utnyttelsen av tillitsforholdet til å begå svindel er ansett for å være en måte å utøve økonomisk partnervold.¹⁴⁷ Økonomisk partnervold rammer oftest kvinner.¹⁴⁸ Når en partner utsettes for svindel ved misbruk av identitet, kan det være en indikasjon

på at vedkommende lever under økonomisk partnervold.

Rapporten er ikke egnet til å undersøke om de kvinnelige ofrene i datagrunnlaget som er utsatt for identitetskrenkelse av nærstående har levd under partnervold, eller om kjønn utgjør en særlig risikofaktor for misbruk av identitet. Rapporten belyser et behov for å undersøke om kjønn kan være en potensiell sårbarhet for å bli utsatt for identitetskrenkelse, og inviterer til å rette et særlig søkelys på svindel i nære relasjoner.

¹⁴⁷ Foley (2003) s. 21-22.

¹⁴⁸ Werenskjold (2020) s. 10.

Tillit i nære relasjoner og brukersikkerhet

- 65% av svindelofrene er utsatt for identitetskrenkelse fra en nærstående, 13 % av en bekjent, og 21 % av en ukjent.
- Om lag 40 % av svindelofrene har selv oppgitt passordet til svindler.

Funnet at flertallet av svindelofre er svindlet av en nærstående, kan sees i sammenheng med funnet at mange av svindelofrene selv har oppgitt passordet til svindler. Som diskutert i tidligere avsnitt kan funnet indikere tilfeller av partnervold. Funnet kan også sees som et utslag av tillitsforholdet mellom nærstående.

I et partnerforhold vil passordet til den elektroniske identiteten være den eneste sikkerheten mot misbruk.¹⁴⁹ En partner kan utnytte tillitsforholdet til å skaffe seg de nødvendige sikkerhetsopplysningene til å misbruke vedkommendes identitet og begå svindel.

I partnerforhold vil verktøyet som brukes til å autentisere den elektroniske identiteten, som eksempelvis BankID-brikken, være tilgjengelig for begge parter i parets felles bolig. Den fysiske nærheten til det elektroniske autentiseringsverktøyet kan være en

ytterligere risikofaktor for å bli utsatt for identitetskrenkelse.

Funnene i rapporten peker i retning av at tillit i nære relasjoner og fysisk nærhet til det elektroniske autentiseringsverktøyet, kan være to særlige risikofaktorer for å bli utsatt for identitetskrenkelser. SODI arbeidspakke 3 vil blant annet forske videre på hvilke tekniske muligheter som finnes for å avverge misbruk av eID i nære relasjoner. SODI Arbeidspakke 2 har ambisjon om å iverksette kvalitativ og kvantitativ forskning for å undersøke aspektene nærhet og tillit. Undersøkelsene vil invitere til nye behovsanalyser for å bedre sikkerheten til bruken av elektronisk identiteter.

Svindel i nære relasjoner og bevisvurderingen i spørsmål om avtalebinding

Utgangspunktet i norsk rett er at ingen kan inngå avtaler på vegne av noen andre. Unntaket er dersom det kan oppstilles et særskilt rettsgrunnlag, som eksempelvis fullmakt. Avtaler inngått på vegne av noen andre, uten at det kan oppstilles et særskilt rettsgrunnlag, vil være ugyldig.¹⁵⁰ Dersom svindler misbruker en identitet til å inngå

¹⁴⁹ Werenskjold (2020).

¹⁵⁰ Se eksempelvis HR-2020-2021-A.

låne- og kredittavtaler hos en finansinstitusjon, er derfor utgangspunktet at svindelofferet ikke er bundet av denne avtalen.

I BankID-dommen fra Høyesterett fra 2020 kom ikke spørsmålet om ugyldighet på spissen. Det er allikevel verdt å merke seg at Høyesterett la til grunn underrettenes vurdering av at en låneavtale påtegnet elektronisk signatur, uten samtykke fra innehaver av identiteten, innebar at avtalen ble ansett som ugyldig som følge av ugyldighetsgrunnen falsk.¹⁵¹ Andre relevante ugyldighetsgrunner kan være dersom avtalen er kommet i stand som følge av vold eller tvang i avtalelovens §§ 28 og 29. I domstolen vil spørsmålet om avtalebinding ofte være et spørsmål om bevis.¹⁵²

Funnene presentert i rapporten viser at majoriteten av svindelofre blir utsatt for identitetskrenkelse fra en nærstående, og at om lag 40 % av ofrene oppgir sikkerhetsinformasjonen til svindler. Det er grunn til å tro at en nær relasjon mellom svindler og svindeloffer vanskeligjør bevissituasjonen. Rapporten inviterer til et økt fokus på spørsmålet om bevis for hvem som faktisk har signert avtalen, og betydningen av bevisregler.

Et problemkompleks som funnene i rapporten retter søkelys på er situasjonen der svindelofferet er avhengig av at domstolen tror på at vedkommende ikke har samtykket til eller gitt fullmakt til låne- og kredittavtalen som en følge av forutgående oppgivelse av sikkerhetsinformasjonen. Basert på rapporten er det også grunn til å undersøke nærmere om oppgivelse av passord som ledd i økonomisk partnervold oppfyller terskelen for ugyldighet på grunnlag av tvang og vold i avtalelovens §§ 28 og 29.

Svindel i nære relasjoner og vurderingen av svindelofferets aktsomhet

I tilfellene hvor svindelofferet ikke blir holdt ansvarlig for svindelbeløpet på avtalerettslig grunnlag, kan svindelofferet holdes ansvarlig for tapet til banken som følge av egen uaktsomme adferd. Uaktsomhet omtales gjerne som avvik fra vanlig forsvarlig handlemåte.¹⁵³ Høyesterett har uttalt at «erstatningsansvar kan pålegges den som kunne og burde handlet annerledes».¹⁵⁴

¹⁵¹ HR-2020-2021-A.

¹⁵² Se eks. LB-2016-43622.

¹⁵³ Hagstrøm & Stenvik (2019) s. 77 følgende.

¹⁵⁴ Se eks. HR-2020-2021-A avsnitt 56.

Et sentralt utgangspunkt i aktsomhetsvurderingen er om vedkommende har handlet innenfor adferdsnormene på området.¹⁵⁵ I tillegg til å se på adferdsnormer på området er det tradisjon i norsk erstatningsrett for å hensynte rolleforventingen til skadelidte.¹⁵⁶ Den empiriske forskningen på hvem som utsettes for identitetskrenkelser, og hvordan svindelen skjer, kan bidra til en opplyst og kunnskapsbasert vurdering av forventningen til svindelofferet.

Høyesterett tok i HR-2020-2021-A utgangspunkt i finansavtaleloven av 1999 § 34, som fastsetter at en kunde skal ta «alle rimelige forholdsregler» for å beskytte de personlige sikkerhetsanordningene knyttet til et betalingsinstrument. Høyesterett viste også til avtalevilkårene som svindelofferet hadde forpliktet seg til ved utstedelsen av den eID-en som var misbrukt i svindelen. I standardavtalene til bankene om utstedelse av BankID, som er den mest utbredte eID-en, er det alminnelig at det oppstilles krav til at passord, personlige koder og andre sikkerhetsprosedyrer ikke må røpes for noen, heller ikke overfor politiet, banken eller husstandsmedlemmer.¹⁵⁷

Analysen i rapporten viser at en stor andel av ofrene for identitetskrenkelse har oppgitt passordet til svindler selv, og at svindler i majoriteten i sakene er en nærstående person. Funnene kan indikere at mange av ofrene for identitetskrenkelser opptrer på en måte som avviker fra de kravene som stilles i BankID-avtalen ved at det ikke er uvanlig å oppgi passord, og særlig i nære relasjoner. Det at oppgivelse av sikkerhetsinformasjon er såpass utbredt kan indikere at forventningen til alminnelig aktsom adferd, særlig når det gjelder oppgivelse av passord i nære tillitsbaserte relasjoner, bør justeres. Det bør også undersøkes om teknologien kan utvikles slik at denne typen svindel i nære relasjoner kan unngås.

7.2 Betydning av språkkunnskap og digital kompetanse for brukersikkerhet

Tillit kan også komme til uttrykk i form av å oppsøke hjelp hos andre. På tross av at den data som denne rapport bygger på ikke inneholder noen variabel som sier noe om motivasjon for å gi fra seg sikkerhetsinformasjon til svindler, ble det ved gjennomgangen av sakene hos rettshjelptiltakene oppdaget en tendens som er interessant å undersøke videre. Det ble oppdaget at svindelofferet

¹⁵⁵ HR-2020-2021-A avsnitt 52.

¹⁵⁶ Nygaard (2007) s. 300, inntatt i HR-2020-2021-A på avsnitt 57.

¹⁵⁷ Se standardavtalen utformet av Bits, "Avtale om BankID – 2021-09-07".

ofte oppga sikkerhetsinformasjon til svindler, som følge av å ha blitt tilbudt hjelp å opprette eID eller hjelp å bruke sin eID.

Årsaken til at noen trenger hjelp til bruk av eID er varierte. Noen tilbakevendende årsaker var tilfeller der personer trengte hjelp på grunn av språkbarriere, at vedkommende opplevde manglende digital kompetanse eller at de nylig hadde flyttet til Norge og ikke hadde kjennskap til norske digitale identitetsløsninger. I forskningens neste fase skal vi dermed både inkludere variabler som sier noe om motivasjon for å oppgi sikkerhetsinformasjon til svindler, og undersøke om språkkunnskaper, statsborgerskap og digital kompetanse kan innebære økt risiko for å bli utsatt for identitetskrenkelse.

7.3 Fremgangsmåte for å utføre svindel som følge av identitetskrenkelse

- BankID-brikken er klart mest utsatt for å bli benyttet til å gjennomføre svindelen (68 %).

Et ytterligere interessant funn som har framkommet av analysen, er at BankID-brikken er klart overrepresentert som verktøy for å gjennomføre svindel og misbruk av

eID. I Norge plasseres mye fokus på å utvikle brukersikkerheten av mobilt BankID, ved hjelp av eksempelvis biometri. BankID har i denne sammenheng nylig introdusert en ny BankID-app, og samtidig varslet utfasing av BankID på mobil. Analysen viser på at BankID-brikken kan innebære større svakheter i sikkerheten som kan ha negative effekter på befolkningens digitale beskyttelse. Her kan også nærhet til svindler ses i lyset av at BankID-brikken er den vanligste metoden for eID-svindel. BankID-brikken vil kunne være den eID-en som er lettest tilgjengelig for en nærstående til å utføre identitetskrenkelsen.

Funnene i denne rapporten kan oppfordre til å prioritere sikkerhetsutviklingen eller utfasing av BankID-brikken, for å motvirke misbruk av elektroniske identiteter. I forskningens neste del kommer vi også til å inkludere hvordan andre elektroniske identitetssystemer utover BankID, kan innebære risikoer. For eksempel inkluderes Vipps, Commfides, MinID og BuyPass som metoder for å utføre identitetskrenkelse

7.4 Svindelens omfang og konsekvenser for svindelofferet

- Det er en stor variasjon av svindlenes totale svindelsummer i vårt utvalg, og summene er gjennomgående langt høyere enn funn i tidligere forskning.
- Nesten halvparten av observasjonene viser til at svindelofferet har en årlig inntekt på under 350 000 kroner.
- Det er overrepresentasjon av svindel ved opptak av lån og kreditt (61 %), sammenlignet med overføring av penger ut av konto (17 %) og kjøp av varer og tjenester (17 %).
- Opptak av lån og kreditt av nærstående påfører svindelofferet den største økonomiske belastningen.
- I over halvparten av observasjonene (51 %) har svindelofferet 1 til 5 krav rettet mot seg. I 10 % av observasjonene har svindelofferet 6-10 krav rettet mot seg, og 2 % av sakene har 11-15 krav rettet mot seg.

Analysens tredje del undersøkte den økonomiske betydningen eID-svindel kan ha for offeret. Kravenes hovedstol har varierende størrelse, som kan påføre ofrene ulike nivåer av økonomiske konsekvenser. Våre funn viser at parallelt med at det er stor spredning på kravenes totale hovedstol, har over halvparten av svindelofrene en årlig inntekt på under 350 000 kroner. At majoriteten i vårt utvalg befinner seg på den lavere delen av inntektsskalaen, viser at funnene er viktige for å peke på at personer som allerede er i en økonomisk sårbar posisjon, også

er sårbare for svindel i Norge. Det vil resultere i alvorlige økonomiske konsekvenser for offeret. Det er altså grunn å tro at svindelofrene vil slite med å betale løpende utgifter og at den økonomiske belastningen vil innebære en emosjonell og psykisk påkjenning.

For å kartlegge hvordan det oppleves for det enkelte offer å bli utsatt for eID-svindel, gjenstår et fortsatt behov å studere hvilke andre negative konsekvenser svindel kan få, utover svindelens direkte økonomiske belastning. For en helhetlig forståelse av

svindlens faktiske konsekvenser, bør man også studere hvordan etterskjelvet av svindelen kan spille over på offerets familiesituasjon, livssituasjon eller økonomiske situasjon som for eksempel jobbmuligheter og mulighet å ta opp lån.

Europakommisjonens rapport fra 2022 oppfordrer til mer forskning som kan bidra til å forstå de ikke-økonomiske konsekvenser for ofre av identitetskrenkelser.¹⁵⁸ Det samsvarer med vår oppfatning. Det er behov for

forskning på svindelens faktiske konsekvenser, psykiske komplikasjoner, samt situasjonen der noens eID blir benyttet til å skaffe seg offentlige goder, eller det gjøres endringer i offentlige registre.

¹⁵⁸ Europakommisjonen (2022) s. 96.

7.5 Strafferettslig forfølgning

- Av 262 observasjoner ble 201 (77 %) anmeldt og 61 (23 %) ikke anmeldt. 56 % av sakene ble henlagt og kun 9 % av anmeldelsene blir etterforsket og oppklart. 30 % av sakene var frem-deles under etterforskning.
- Av de saker som ble etterforsket og oppklart, ble 77 % avgjort med fellende dom mot svindler.
- Ingen av sakene som ble avgjort med fellende dom mot svindler, ledde til at kreditor rettet kravet mot svindler direkte som en følge av dommen.
- På tidspunktet saken avsluttes hos rettshjelpiltaket ble tapet dekket av kreditor i 47 % av tilfellene og dekket av svindelofferet i 34 % av tilfellene. I 10 % av observasjonene blir tapet fordelt mellom svindelofferet og kreditor. Svindler dekker tapet i 7 % av tilfellene.
- Svindelofferet er mest utsatt for å stå med det økonomiske tapet alene der politianmeldelsen er henlagt.
- I tilfellene hvor politianmeldelsen endte med at saken ble etterforsket og oppklart, er det ingen observasjoner hvor svindelofferet står med tapet alene.

Rapporten har avdekket flere interessante funn om den strafferettslige håndteringen av identitetskrenkelse, og forholdet til den privatrettslige fordelingen av tap mellom svindelofferet og banken. Av de saker som ble politianmeldt, resulterer en klar majoritet i henleggelse, samtidig som få anmeldelser blir etterforsket og oppklart. Tidligere undersøkelser viser til at høye grader av henleggelse kan være et resultat av utford-

ringer ved å innhente bevis i digitale miljøer, for lite ressurser innenfor etterretningstjenester eller sviktende kompetanse om elektronisk kriminalitet.¹⁵⁹ Et spørsmål som reiser seg, er om den høye henleggelsesraten er egnet til å påvirke fremtidige svindelofres motivasjon til selv å anmelde.

På tross at det er få anmeldelser som ikke resulterer i henleggelse, indikerer funnene

¹⁵⁹ Europakommisjonen (2022) s. 94.

at så mye som 77 % av de saker som ble etterforsket og oppklart resulterer i fellende dom mot svindler. Ved fellende dom mot svindler, var det fortsatt ingen av sakene hvor kreditor rettet kravet mot svindler.

At fellende dom mot svindler sjelden resulterer i at kreditor retter kravet mot svindler, skaper videre spørsmålstegn om hvorfor tendensen gjør seg gjeldende. En mulig forklaring kan være at kreditor ikke er pålagt å rette kravet utelukkende mot svindler som følge av fellende dom. I tillegg kan tendensen være et utslag av at kreditor gjør en

sannsynlighetsvurdering som bedømmer at svindelofferet har en bedre finansiell posisjon enn svindler å dekke kravet.

At kreditor kan holde svindelofferet ansvarlig etter fellende straffedom mot svindler, reiser viktige problemstillinger om i hvilken grad strafferettslig forfølgning har en betydning for finansinstitusjonenes håndtering av eID-svindel. SODI har som intensjon å utforske dette samspillet mellom strafferettslig ansvar for svindler og sivilrettslig ansvar for svindelofferet videre.

7.6 Sivilrettslig forfølgning

- Av sakene som tvangsinndrives har kreditor i over halvparten av sakene begjært tvangssalg av svindelofferets eiendeler. I over en tredjedel av sakene har kreditor begjært utleggstrekk. I resten av sakene har kreditor begjært både utleggstrekk og tvangssalg.
- Det er en overrepresentasjon av observasjoner hvor kravet blir tvangsinndrevet uten at kravet er rettslig avgjort.
- Flest krav som blir rettslig avgjort, blir avgjort ved fraværdsdom i forliksrådet (43 %). Av disse medfører en klar majoritet at svindelofrene bli pålagt tapet.
- Av de totale observasjoner hvor svindelofferet ble pålagt tapet, er kun 17 % av rettsavgjørelsene avgjort utfra en prosess hvor svindelofferet har vært deltagende i rettsprosessen.
- Av de saker som har blitt rettslig avgjort og svindelofferet har vært involvert i rettsprosessen, har 32 % av kravene blitt rettslig avgjort ved dom i forliksrådet, og 13 % ved dom i tingretten. Funnet tyder på at i de sakene hvor svindelofferet har vært involvert i rettsprosessen og har fått anledning til å tale sin sak, er det større sannsynlighet for at kreditoren eller svindleren må dekke hele eller deler av tapet.

En sentral del av SODI er å drive forskning om rettsprosessen koblet til identitetskrenkninger som kan brukes til å gi bedre retts hjelp til svindeloffer. Rapportens siste del har presenter noen interessante funn koblet til rettsprosessen som underbygger behovet for mer kunnskap på området.

I punkt 6.5 undersøkte vi kravenes rettsavgjørelser i relasjon til tapsfordeling. Funnene taler for at tilgangen på rettsapparatet er nødvendig for å sikre beskyttelsen av svindelofrene. Det antyder et behov for en

praksisendring i rettsinndrivelsesprosessen som sikrer inkludering av svindelofre i rettsprosessen. Betydningen av, og reglene om, fraværdsdommer i forliksrådet bør undersøkes nærmere. Blant annet med tanke på om rettssikkerheten er tilstrekkelig ivaretatt. I tillegg har vi sett at en klar majoritet av kravene som går til tvangsinndrivelse har fått tvangsgrunnlag uten rettsavgjørelse.

I forskningsprosjektets neste fase er intensjonen å forske videre på betydningen av prosessregler og inndrivelsessystemet for

personer som utsettes for identitetskrenkelse. For å få mer innsikt i rettsprosessen skal vi blant annet se på hvilke instanser som har behandlet kravene, hva rettsavgjørelsene ble og begrunnelsen for avgjørelsen.

I 2020 vedtok Stortinget en ny finansavtalelov med styrket vern for ofre for identitetskrenkelse. Loven vil trolig tre i kraft i januar 2023. Datagrunnlaget bygger på saker som er avgjort etter tidligere finansavtalelov fra 1999. I neste fase av prosjektet vil vi få data fra saker etter ikrafttredelse av ny lov. Det vil dermed forhåpentligvis være mulig å si noe om virkningen av endrede regler.

SODI vil videre rette fokus i forskningsprosjektet på hvordan bruke kunnskapen om identitetskrenkelser og eID-svindel som blir konsentrert i rettshjelptiltakene i den videre forskningen. Særlig ved opprettelsen av den nye rettshjelpsplikken ID-juristen. Fokuset kan bidra til kompetanseheving for å gi bedre rettshjelp til svindelofre og innsikt i hvordan det norske rettssystemet håndterer rettslige problemer koblet til identitetskrenkelse. Det kan belyse nye viktige rettslige spørsmål på området og bidra til utviklingen

av rettsregler og rettshjelp, som gir bedre muligheter å ivareta enkelte og samfunnets behov og dermed bidra til økt samfunnssikkerhet.

7.7 Avslutning

I denne rapport har vi presentert empiriske funn av de egenskaper ved svindelsaker som følge av identitetskrenkelser, som har blitt behandlet hos rettshjelptiltakene Jussbuss, JURK og Gatejuristen i tidsperioden 2015-2021. Undersøkelsens formål har vært å kartlegge de demografiske aspekter, rettslige utfordringer og elektroniske sikkerhetsbrister, som står i fare for å svekke den norske befolkningens beskyttelse. Det har blitt gjort ved å se på kjennetegn ved hvem svindelofferet og svindler er, kjennetegn ved selve svindelen samt rettslig og utenomrettslig prosess i de enkelte sakene.

I rapporten har vi presentert flere interessante funn som kan belyse mulige sårbarheter for denne typen kriminalitet i samfunnet. Som følge av funnene har det også blitt fremhevet nye problemstillinger som vi mener bør utforskes dypere for å få en bedre forståelse av fenomenet.

Litteraturliste

Bøker:

Hagstrøm, Viggo, og Are Stenvik. *Erstatningsrett*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget, 2019.

Harrell, Erika. *Victims of Identity Theft, 2016: Bulletin*. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics, 2019.

Mohr, Lawrence B. *Understanding Significance Testing*. Quantitative Applications in the Social Sciences. Vol. no.07-073: SAGE Publications, Inc., 1990.

Nygaard, Nils. *Skade og ansvar*. 6. utgave. Bergen: Universitetsforlaget 2007.

Rebovich, Donald J, Jenny Layne, Jason Jiandani, og Scott Hage. *The National Public Survey on White Collar Crime*. National White Collar Crime Center Morgantown, WV, 2000.

Økokrim. *Trusselvurdering 2022*. Økokrim, 2022.

Rapporter:

Anderson, Keith B. *Consumer Fraud in the United States: And Ftc Survey*. Washington, DC: Federal Trade Commission. (2004).

Anderson, Keith B. *Consumer Fraud in the United States, 2011: The Third Ftc Survey*. Washington, DC: Federal Trade Commission. (2013).

Brusdal, Ragnhild, og Lisbet Berg. *Identitetstyveri I Tillitsfulle Systemer*. OsloMet. Oslo: SIFO. (2010).

Button, Mark, Chris Lewis, og Jacki Tapley. *Fraud Typologies and the Victims of Fraud: Literature Review*. London: National Fraud Authority (2009).

Cross, Cassandra, Richards, Kelly, og Smith, Russel. *The Reporting Experiences and Support Needs of Victims of Online Fraud*. Canberra: Australian Institute of Criminology. (2016).

(DnB v/FC3), *Annual Fraud Report 2021*. DNB Financial Cyber Crime Center. (2022).

Europakommisjonen, Directorate-General for Migration and Home Affairs, *Study on online identity theft and identity-related crime: final report*. Publications Office of the European Union. (2022).

Europakommisjonen. *Survey on “Scams and Fraud Experienced by Consumers” - Final Report*. Brüssel: European Commission. (2020).

Europeiske sentralbanken. *Seventh Report on Card Fraud*. Frankfurt am Main: European Central Bank. (2021).

Europol. *EU Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA) 2021*. Luxembourg: European Union Agency for Law Enforcement Cooperation. (2021).

(FTC), Federal Trade Commission. *Consumer Sentinel Network Data Book 2020*. (2021).

Foley, Linda og Jay Foley. *Identity Theft: The Aftermath 2003*. Identity Theft Resource Center, (2003).

Gordon, Gary R, D Donald J Rebovich, og Kyung-Seok Choo. *Identity Fraud Trends and Patterns*. Utica College Center for Identity Management and Information Protection. (2007).

(ITRC), Identity Theft Resource Center. *2021 Consumer Aftermath Reports: How Identity Crimes Impact Victims, Their Families, Friends and Workplaces*. (2022).

Kommunal- og distriktsdepartementet. *Utkast til ny strategi for eID i offentlig sektor*. (2022).

Newman, Graeme R, and Megan M McNally. *Identity Theft Literature Review*. Washington: National Institute of Justice (NIJ). (2005).

(NorSIS) Norsk senter for informasjonssikring, og Skatteetaten. *Id-Tyverirapporten 2022*. Gjøvik: Skatteetaten. (2022).

Skatteetaten. *Trusselvurdering Covid-19: Hvilke alvorlige kriminalitetstrusler vil Skatteetaten stå overfor ved en normalisering?* (2021).

Synovate. *Identity Theft Survey Report*. Tysons Blvd: Federal Trade Commission. (2003).

Artikler:

- Allison, Stuart FH, Amie M Schuck, og Kim Michelle Lersch. "Exploring the Crime of Identity Theft: Prevalence, Clearance Rates, and Victim/Offender Characteristics." *Journal of Criminal Justice* 33, no. 1 (2005): 19-29.
- Anderson, Keith B. "Who Are the Victims of Identity Theft? The Effect of Demographics." *Journal of Public Policy & Marketing* 25, no. 2 (2006): 160-71.
- Button, Mark, Chris Lewis, og Jacki Tapley. "Not a Victimless Crime: The Impact of Fraud on Individual Victims and Their Families." *Security Journal* 27, no. 1 (2014): 36-54.
- Chao, Li-Wei, Helena Szrek, Karl Peltzer, Shandir Ramlagan, Peter Fleming, Rui Leite, Jesswill Magerman, *et al.* "A Comparison of Epi Sampling, Probability Sampling, and Compact Segment Sampling Methods for Micro and Small Enterprises." *Journal of development economics* 98, no. 1 (2012): 94-107.
- Copes, Heith, Kent R Kerley, Rodney Huff, og John Kane. "Differentiating Identity Theft: An Exploratory Study of Victims Using a National Victimization Survey." *Journal of Criminal Justice* 38, no. 5 (2010): 1045-52.
- Reyns, Bradford W. "Online Routines and Identity Theft Victimization: Further Expanding Routine Activity Theory Beyond Direct-Contact Offenses." *Journal of Research in Crime and Delinquency* 50, no. 2 (2013): 216-38.
- Schoepfer, Andrea, og Nicole Leeper Piquero. "Studying the Correlates of Fraud Victimization and Reporting." *Journal of Criminal Justice* 37, no. 2 (2009): 209-15.
- Smith, Russell G. "Coordinating Individual and Organisational Responses to Fraud." *Crime, Law and Social Change* 49, no. 5 (2008): 379-96.
- Tillé, Yves, og Matthieu Wilhelm. "Probability Sampling Designs: Principles for Choice of Design and Balancing." *Statistical Science* (2017): 176-89.
- Titus, Richard M, Fred Heinzelmann, og John M Boyle. "Victimization of Persons by Fraud." *Crime & Delinquency* 41, no. 1 (1995): 54-72.
- Werenskjold, Kari K. *BankID-svindel i nære relasjoner: Spørsmålet om avtalebinding i lys av det menneskerettslege vernet mot økonomisk vald*. Masteroppgave, Universitetet i Oslo. (2020).

Williams, Matthew L. "Guardians Upon High: An Application of Routine Activities Theory to Online Identity Theft in Europe at the Country and Individual Level." *British Journal of Criminology* 56, no. 1 (2016): 21-48.

Nettsider:

ActionFraud, "Reporting fraud and cyber crime" [Hentet 2022-08-09] [Action Fraud](#).

Canadian Anti-Fraud Centre, "Report fraud and cybercrime" [Hentet 2022-08-09] [Report fraud and cybercrime \(antifraudcentre-centreantifraude.ca\)](#)

Commonwealth Fraud Prevention Centre, "Find where to report fraud" [Hentet 2022-08-09] [Find where to report fraud | Commonwealth Fraud Prevention Centre \(counter-fraud.gov.au\)](#)

Digdir (2020). "Ny eID utviklet på rekordtid." [Hentet 2022-08-04] [Ny eID utviklet på rekordtid | Digdir](#).

Federal Trade Commission, "Report to help fight fraud". [Hentet 2022-08-09] [ReportFraud.ftc.gov](#).

Nasjonal kommunikasjonsmyndighet (2022). "Elektronisk identifikasjon (eID)." [Hentet 2022-08-21] [Elektronisk identifikasjon \(eID\) - Nkom](#).

Politiet, "ID-tyveri og svindel". [Hentet 2022-09-01] [ID-tyveri og svindel – Politiet.no](#).

SafeLine, «To a safer internet for all». [Hentet 2022-09-12] [Home - Safeline](#)

Serious Fraud Office, "Report a fraud" [Hentet 2022-08-09] [Report A Fraud - Serious Fraud Office, New Zealand \(sfo.govt.nz\)](#)

Sikkerdigital, "Hotline ved identitetstyveri". [Hentet 2022-08-09] [Hotline ved identitetstyveri Ring 33 98 00 98 \(sikkerdigital.dk\)](#)

Statistisk Sentralbyrå (2022, 1. september 2022). "Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger." [Hentet 2022-08-07] [09593: Lavinntektsgrenser i kroner \(EU- og OECD-skala\), etter husholdningstype 2009 - 2020. Statistikkbanken \(ssb.no\)](#)

Zodpovedne, «Slovak Safer Internet Centre». [Hentet 2022-09-12] [Zodpovedne \(EN\)](#)

Rettslige dokumenter:

Nasjonale lover:

Lov av 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven).

Lov av 15. juni 2018 nr. 44 om gjennomføring av EUs forordning om elektroniske identifikasjon og tillitstjenester for elektroniske transaksjoner i det indre marked (lov om elektroniske tillitstjenester).

Lov av 26. juni 1992 nr. 86 om tvangsfullbyrdelse (tvangsfullbyrdelsesloven).

Forarbeider:

Ot.prp. nr. 22 (2008--2009).

NOU 2007:2 Lovtiltak mot datakriminalitet.

NOU 2020:5 Likhet for loven – Lov om støtte til rettshjelp (rettshjelpsloven).

Internasjonale rettskilder:

Forordning 910/2014 Europaparlamentets og rådsforordning (EU) nr. 910/2014 av 23. juli 2014 om elektronisk identifikasjon og tillitstjenester for elektroniske transaksjoner i det indre marked og om oppheving av direktiv 1999/93/EF [eIDAS-forordningen]

Rettsavgjørelser:

HR-2020-2021-A

LB-2016-43622 (Borgarting)

Standardavtaler:

Bits. *Avtale om BankID – 2021-09-07*. <https://www.bits.no/en/avtale-om-bankid-2021-09-07-2/>.